

De Drie Goddelijke Deugden

Ravels ■ Weelde ■ Poppel



TIJDSCHRIFT VAN DE HEEMKUNDEKRING

NICOLAUS POPPELIUS VZW

Jaargang 11, nr. 44: juni 2007

Heemkundekring Nicolaus Poppelius Ravels-Weelde-Poppel V.Z.W.

Adres: Torenstraat 12, 2381 Weelde

Bankrekening: 733-3522204-67

Lidmaatschap: inclusief abonnement op "De Drie Goddelijke Deugden": 16 euro

BESTUUR:

Voorzitter:	Laurent Woestenburg,	Beatrijs van Nazarethlaan 2,	2382 Poppel	014/656993
Ondervoorzitter:	Marc Van Gorp,	Grote Baan 97 bus 7,	2380 Ravels	014/656905
Secretaris:	Ria Verheyen,	Welvaartstraat 14,	2300 Turnhout	014/421839
Penningmeester:	Agnes Luyten,	Berkenlaan 91,	2380 Ravels	014/658346
Leden:	Stan De Kinderen,	Hogevoortstraat 1,	2380 Ravels	014/655030
	Hans Jansen,	Tilburgseweg 9,	2382 Poppel	014/657370
	Jos Nooyens,	Overbroek 15B,	2382 Poppel	014/658636
	Frans Slegers,	Steenweg op Weelde 60,	2382 Poppel	014/655751
	Jos Verhoeven,	Koning Albertstraat 87,	2381 Weelde	014/656198
	Gaston Verhoeven,	Steenweg op Weelde 94,	2382 Poppel	014/655554
	Marc Vermeeren,	De Meerkens 10,	2382 Poppel	014/658838
	Magda Vloemans,	Turnhoutseweg 2,	2381 Weelde	014/655156
	Marinus Willems,	Weeldestraat 154,	2381 Weelde	014/655728

REDACTIEADRES:

Marc Vermeeren	De Meerkens 10,	2382 Poppel	014/658838
----------------	-----------------	-------------	------------

Voor informatie in verband met de inhoud, vormgeving of verschenen teksten kan u steeds terecht op het redactieadres (marc.vermeeren@pandora.be). Wenst u een tekst of een idee voor publicatie aan te bieden, dan kan u dat ook steeds doen bij een van de bestuursleden.

VOORRADIGE PUBLICATIES:

Boek "De Drie van het Noorden"	5 euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 1 t/m 5 + "De Drie van het Noorden"	25 euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 1 t/m 5: per jaargang	6 euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 1 t/m 5: per los nummer	1,75 euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 6 en 7: per los nummer	3euro
De Drie Goddelijke Deugden, jaargangen 8 t/m 10: per los nummer	4 euro
Verjaardagskalender	6 euro

ARCHIEF/MUSEUM:

Raadpleging van het archief kan slechts na afspraak met Marc Vermeeren (014-658838) of tijdens de openingsuren van het museum. Voor groepsbezoeken kan men afspreken met Laurent Woestenburg (014-656993). Het museum is open elke laatste zondag van de maand van 14 tot 17 uur (behalve in december).

WEBSITE:

<http://users.skynet.be/Ravels-Weelde-Poppel>

Inhoud

1. Schenkingen aan ons museum en archief	blz. 113
2. Met Poppel-Sinksen vereerde men Willibrordus	blz. 115
3. Uit de dagboekjes van Mieke Pijn	blz. 116
4. Jan Clasen van Weelde, de laatste wagenmaker	blz. 120
5. Brief uit de gevangenis van Merksplas	blz. 122
6. De belevenissen in Kongo van de Weeldse missiepater Henri Maes (Deel 2)	blz. 123

Schenkingen aan ons museum en archief

door **Laurent Woestenburg**

Anoniem

- Plaat "Het Laatste Avondmaal" in gedreven koper met mooie lijst
- Een soort spoel (65 cm lang)

Maria Verwimp

- Melkpotje
- 70 gedachtenisprentjes
- Boekje: "Hemelsch Bloemhofje" (1905)
- Boekje: "Pensez-y bien" (1926)
- Boekje: "Het Rijk van Jezus door Maria" (1927)
- Kantten hoofddoekje

Mevr. Baars (Poppel)

- Spinnewiel (volledig)
- Haspel om gesponnen draad te wikkelen
- Drie strijkijzers (één voor houtskool)
- Koperen wiekknipper (schaar)
- Twee dompelmaatbekers (1 l. en ½ l.) in koper
- Drie kleine tinnen maatbekers
- Irrigateur du docteur Eguisier: een klisteespuit (soort pomp voor het plaatsen van een lavement)
- Casto oliekan van 5 l met tuit (om tramwielen te smeren)
- Koperen stofblik met borstel
- Koperen houder voor lucifersdoos
- Sigareenvorm

Geneviève Van Hove

- Familiealbum van de familie notaris Van Hove
- Een set van 15 familiefoto's familie Van Hove
- Boek: "Actuele problemen uit het notariële Recht", Liber amicorum van Prof. A. De Boungne (1985)

- Boek: "Meubles d'apparat des Pays-Bas Méridionaux"

Jef Swaan

- Tien platen melkerij "De Verbroedering" van Weelde op houten panelen
- Haupner weegtoestelletje uit de melkerij "De Verbroedering" te Weelde

Theo Swaan

- Schilderij "Boer Van Riel"
- Lijkrede Jan Van Beek (K.S.A.) op het graf van Jan Gijsen
- Tekst (4 blz.) van waarschijnlijk Michel of Raymond Debaerdemaker over de Sint-Michielsbond (studentenbond) van Weelde

Gemeente Ravels

- Twee schilderijen (Coloma Swaan) uit het oud gemeentehuis van Poppel: oude hoeven van Poppel

Regina Huysmans

- Een zeer oud documentje uit 1812 met huldiging bij overlijden van (naam onleesbaar).

Stefanie Van Gils

- Vier gesmede nagels



Beeld van de Heilige Willibrordus in de Poppelse parochiekerk



De vlaggen van de Heilige Adrianus en het Heilig Sacrament werden door het kerkbestuur van Ravels-Eel aan de Heemkundekring Nicolaus Poppelius geschonken



Met Poppel-Sinksen vereerde men Willibrordus

door Ad Hoozemans

Deze tekst is geschreven door Ad Hoozemans uit Diessen (NL). Hij maakt deel uit van een ruime studie over de figuur van de H. Willibrordus. De auteur heeft uit zijn studie behalve een korte situering de tekst over Poppel aan ons bezorgd.

De devotie tot de heilige Willibrordus is vermoedelijk in Echternach ontstaan. Elke eerste dinsdag na Pinksteren vindt daar de springprocessie plaats. Deze processie is vermoedelijk ontstaan in de 14^{de} eeuw en tot zeker 1777 heeft deze aan een stuk plaatsgevonden. Tussen 1777 en 1802 is deze vermoedelijk niet gehouden, want in 1802 is weer sprake van de springprocessie van Echternach. Op de maat van de muziek gaan de deelnemers drie stappen vooruit en daarna weer twee stappen terug. Op deze manier doen de processiegangers boete en roepen de hulp in van Willibrordus, de beschermheilige van kinderziekten.

De H. Willibrordus over de grens te Poppel

Onze streken hadden erg te lijden onder de oorlog tussen Spanje en de opstandige gewesten. Hier en daar waren ook de kerken vernield geworden. Van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) werd in vele parochies, o.a. ook in Poppel, gebruik gemaakt om de kerk herop te bouwen. Waarschijnlijk hangt het met het herstel van de kerk samen dat pastoor Laurentius Mutsaerts in 1615 aan de bisschop kon meedelen dat hij van de gemeente de toelating had gekregen om ten voordele van de kerkfabriek een omhaling te doen tijdens de preek. In de pastoorsvergadering van de dekenij Hilvarenbeek op 29 augustus 1616 werd vanwege de bisschop meegedeeld dat voortaan in alle parochies de kerkmeesters tijdens de preek een omhaling moesten doen voor het herstel van de kerk. Deken Matheus Langhecrusius moest in 1617 echter bekennen dat de omhaling nog maar alleen in Poppel gebeurde. Wat dit betreft heeft Poppel in de het begin van de Nieuwe Tijd gefungeerd als paroisie pilote. Overigens maakte de deken in zijn verslag van 1617 ook gewag van wrijvingen tussen de pastoor en de gemeente in

verband met het herstel van de kerk. De Poppelse schepenen meenden uiteindelijk, na een onderzoek dat zij toch het recht hadden een beroep te doen op de pastoor om uit zijn aandeel in de tienden een bijdrage te doen voor het herstel van de toren en het schip van de kerk en om het hoofdaltaar van ornamenten te voorzien. Na het Concilie van Trente werd het pastoraal werk veel krachtiger dan voorheen ter hand genomen. De bevolking werd veel sterker doordrongen met de katholieke leer en moraal. Dit was vooral te danken aan een belangrijke nieuwigheid in de kerk na het Concilie van Trente, namelijk het catechismusonderricht, waarmee in Poppel de onderpastoor werd belast, zoals ook elders doorgaans het geval was.

Vanaf 1649 heeft de verering en devotie van de H. Willibrordus in de kerk van Poppel plaats gevonden. Op 22 november 1785 heeft de pastoor van Poppel ontvangen een som van 1 gulden en 8 stuivers, hetgeen hem toekomt uit de offerstock van de H. Willibrordus van de parochie van Diessen. Ook heeft hij nog 2 gulden en 16 stuivers van het boek der kerkmeesters gedeclareerd voor het voorgeschoten verteer tijdens het Ceciliafeest der koorzangers. Dit is op papier gezet door de Poppelse schoolmeester A. Roem. Uit een schrijven van 1787 is af te leiden dat jaarlijks uit de offerstock van de H. Willibrordus werd betaald aan Pieter Jan Engels voor het assisteren der heren en bedevaartgasten op de tweede Sinxendag de som van 5 gulden 18 stuivers en 8 oort. Ook betaald aan de 2 paters minderbroeders ieder een patecon voor het doen van diensten. In Poppel ligt onder de sacristie een Willibrordusputje en pastoor Ploegmans schrijft daar in 1901 het volgende over: "Men vereert te Poppel op een bijzondere wijze de H. Willibrordus, men komt ter bedevaart ter zijner eere van verre en veel uit de omstreken van Diest, Aarschot en uit de provincie Limburg en dit gansch het jaar door, doch bijzonderlijk op den eersten Sinxendag, op dezen dag brengen de ouders der parochie en omliggende plaatsen hunne kinderen van den jeudigsten ouderdom mede naer het lof. Deze bedevaart is voor gebrekkelijke kinderen. Op de plaatsen waar

de H. Willibrordus vereerd wordt spreekt men wel eens van het putje van den H. Willibrordus. Onlangs heb ik hier onder den planken vloer van het sacristie een schoon gemetseld putje met zeer klaar en zuiver water ontdekt, heeft dit er betrekking mede, dit is mij onbekend, daar ik er nooit iets van vernomen heb."

In 1954 verleent vicaris-generaal L. Suenens aan pastoor H. Baeijens van de Valentinusparochie van Poppel, de toelating om het drukken van gebedsprentjes ter ere van de verering van de H. Willibrord, en om deze te verspreiden in Poppel en omliggende parochies. Het wijden van het water is nogal veel gevraagd, de vicaris-generaal schrijft dat deze privilege tot dan toe is voorbehouden aan Keulen. De nieuwigheid van het wijden van water ter ere van de H. Willibrord werd afgeraden. Jan Steijaert, een 81-jarige inwoner van Poppel, die geboren is aldaar en altijd heeft gewoond onder de Valentinustoren, van de kerk van Poppel, ver-

telde mij dat hij sinds de tijd dat hij zich kan heugen er altijd kerkelijk Poppelse Sinksen is gevierd. In de bloeitijd van het Rijke Roomse leven kwamen er vanuit de verre omtrek zoveel gezinnen met kinderen naar de kerk van Poppel dat velen niet in de kerk konden, maar de dienst buiten de kerk bijwoonden. Op de eerste Pinksterdag was er in de middag een kort lof met besprenkeling van wijwater, de kinderzegening ter ere van de H. Willibrordus, de beschermheilige der kinderziekten, waarna verering van de relikwie van deze heilige. Na de kinnekeszegening zoals hij het noemt startte het kermisgeweld en was er vertier voor jong en oud. In het jaar 2002 werd er in de kerk van Poppel met Sinksen voor het laatst het lof met kinderzegening ter ere van de H. Willibrordus gehouden. Wel is er tegenwoordig nog na de kerkdiensten met Pinksteren gelegenheid de relikwie van de H. Willibrord te vereren. Ook de kermis is met Sinksen nog altijd een feest voor jong en oud in Poppel.

Uit de dagboekjes van Mieke Pijn

door **Laurent Woestenburg**

Enkele maanden geleden hebben wij reeds tekstjes van Mieke Pijn gepubliceerd. Mieke Pijnenborg – zo heet zij met haar volledige naam – uit Ravels heeft zich vooral laten inspireren door de Eerste Wereldoorlog, ongetwijfeld de meest beïnvloede periode uit Miekies leven. Sommige teksten schreef zij vermoedelijk reeds in 1914, de tijd dus waarin de soldaten werden opgeroepen om in dienst te treden en het op te nemen tegen de invalende Duitse troepen. Het is opmerkelijk dat zij als alleenstaande vrouw zich zo erg inleefde in de situatie van de jonge soldaten die werden opgeroepen, en van hun liefjes die zij achterlieten. Het gebeurt wel eens dat er in de tekst verspringingen van de ene persoon naar een andere vallen. Om de teksten leesbaarder te maken hebben wij daar wel eens een kleine ingreep gepleegd. Ook de interpunctie hebben we voor de duidelijkheid op vele plaatsen ingevoerd of aangepast. Aan de eigenlijke inhoud van de teksten hebben wij uiteraard niets gewijzigd. De teksten zijn oorspronkelijk alle in de dichtvorm geschreven. Dat betekent dat

Mieke elke versregel laat beginnen met een hoofdletter. Dat was in haar tijd traditioneel de manier van doen. Om echter de lectuur te vergemakkelijken hebben wij waar een zin doorloopt de hoofdletter vervangen door een kleine. Sommige teksten zijn nogal wreedaardig van inhoud. Daarin projecteert zij uiteraard des te meer de gevoelens van de jonge soldaten die de oorlog werden ingestuurd en de armoede en het verdriet van hen die zij thuis achterlieten: de geliefde en de ouders.

Liefdeslied

1. Schoon lief, ik ga naar 't namuur. (*)
Maak daarom geen bezuur (*)
dat ik moet vertrekken gaan.
Wij gaan malkaar verlaten,
want ik vertrek naar de soldaten.
Maar maak daarin toch geene droefheid,
't is maar voor nen korten tijd (*bis*)
2. Schoon lief, ik moet binnen gaan.
Maak daarin toch geen getraan,
want bij de kanonniërs
daar maken wij veel plezier.

Ik zal in promisie (*) komen.
Zoet lief, wil voor mij niet schroomen (*).
Dan zijn wij weder bij malkaar.
Och virjenie (*) maak daarin geen getraan. (bis)

3. Wij gaven malkaar de hand
terwijl zij sprak: "Ferdinand, (*)
ik zweer u toch den trouw
dat ik word al uwe vrouw".
Zoo gingen wij malkaar verlaten
in droefheid en ook veel tranen.
Maar op de beloften van den trouw
ben ik gekomen in den rouw. (bis)

4. Als ik ware drie maanden soldaat,
Hoor (*) ik van de valsche macht.
Zij schreef mij eenen brief
dat zij had eenen anderen lief.
Ik diserteerde (*) van mijn posten.
Schoon lief, 't zal uw leven kosten.
Met den blooten sabel in d'hand
heb ik mijn liefste aangerand. (bis)

5. Zij sprak bij drukken nood
bracht ik virjenie ter dood.
Met een zoo wreed gemoed
dat zij zwom in al haar bloed.
Zoo bracht ik haar van 't leven.
Ik wilde voor geen wreedheid beven
en nevens haar het graf ingaan
en ook een droeve dood doorstaan. (bis)

6. Zij hebben mij wreed gebonden
en naar het gevang verzonden.
Dat ik voor mijne straf
mijn leven er bij in gaf.
Voor den kogel zou moeten sterven
op het schavot mijn leven derven.
Maar sterven doen ik met veel plezier
als ik mag rusten bij virsjenie. (bis)

(*) *namuur*: de enige verklaring die wij hieraan kunnen geven is de Franstalige naam *Namur* (Namen).

(*) *bezuur*: in het dialect bestaat de uitdrukking 'Dat zal hij hard bezuren'. Betekenis: dat zal hem zuur opbreken, daar zal hij spijt van krijgen.

(*) *promisie*: in werkelijkheid dacht Mieke al-

licht aan het Franse woord 'permission' en bedoelt zij 'in verlof komen.'

(*) *schroomen*: beducht zijn, vrezen.

(*) *virjenie*: Kennelijk heeft zij bij het schrijven een *Virginie* voor ogen gehad.

(*) *Ferdinand*: en tevens had zij ene *Ferdinand* in het hoofd.

(*) *hoor ik*: hier vergist zij zich natuurlijk, want ze bedoelt zeker 'hoorde ik'.

(*) *diserteerde*: bedoeld is 'deserteerde' van het werkwoord 'deserteren': als soldaat gaan lopen, zich aan de dienst onttrekken.

Soldaten – Minnelied

1. 'k Was jongman wel in staat.
'k Had een meisje naar mijn zinnen.
Maar helaas, ik wierd soldaat,
'k kon geen vreugde niet meer vinden.
'k Was met haar reeds vijf jaar.
Nu moet ik haar verlaten.
Mijn klacht kan mij niet baten,
nu moet ik gaan naar de soldaten.

Refrein

Schoon vriendin die ik bemin,
nooit of nooit zal ik u verlaten.
'k Wil met u ver van hier
liever dwalen langs de straten.
Kom met mij aan mijn zij.
't Is gedaan met onze zuchten,
laat ons te samen vluchten
zonder vrees of getraan.
Als wij zullen vereenigd zijn
is ons verdriet gedaan.

2. 't Is nu slechts pas een jaar
ben ik in dienst getreden
tegen wil en dank.
Niemand kan mij stellen tevreden.
Ben ik hier, ben ik daar
zij komt in mijn gedachten.
Ach was ik maar met haar,
ik vind geen rust bij dag of nachten.

Refrein

3. Met de nacht op mijn wacht,
'k zie haar beeltenis zweeven,
'k Zie haar voor mij staan

'k gevoel mijn harte beven.
Ik voel ik moet gaan,
ik wil bij haar wezen.
Als ik bij haar niet ben
wil ik niet langer blijven leven.
Refrein

4. Zonder vrees en met moed
heb ik mijn post verlaten.
Wat malheur den deserteur.
Ik ging van de soldaten,
'k kwam bij haar met gevaar.
't Was om met haar te vluchten.
Als wij zijn ver van hier
dan is 't gedaan met onze zuchten.
Refrein

Soldatenleven

1. Was vreugd, wij mogen ons verblijden:
de zomer komt weer aan.
Muziek hoort men langs alle zijden
Het lokt iedereen aan.
Men ziet de troepen defileren,
met veel parade gaan.
Door alle de straten zij marcheren,
't muziek van voren aan

Refrein

Ziet de piotjes maar marcheren:
zij kunnen het beste defileren.
En ziet ze nu eens aan
met hun wit broeksken aan.
En de meisjes achteraan.
Katrien vrijdt met een korporaaltje,
Sofie met eenen remplazant.
Ach wat vreugde (3 maal).
Soldaat zijn in ons land
is dat niet plezant?
Ach wat vreugde (3 maal).
Soldatenleven, ja dat is plezant.

2. Hoort gij de trommels en klairoenen?
Het regiment komt aan.
Voorop ziet men de straatkapoenen
die dansen en springen gaan.
Ons Mieken zal er ook wel op letten:
zij vrijdt met nen muzikant
die spelen kan de klarinette.
En is dat niet plezant?

Refrein

3. In park kan men vreugde rapen.
Eenieder wilt er zijn.
Kale heeren, meiden en soldaten,
men vindt er groot en klein.
't Muziek kan zoo jeugdig spelen.
En daar nu opgepast:
de grenadier zal hem niet vervelen:
hij had de meid reeds vast.
Refrein

4. Terwijl de kinderen zijn aan 't spelen
van d'een of d' ander meid,
de soldaat zal zich wel amuseren,
hij is toch zoo verblijd.
Met eens het kind begon te grijzen,
hij nam het van den grond.
O God, wat schrikkelijk afgrijzen:
Zijne broek die was vol
Refrein

5. Voor 't laatst hoort men de meisjes roepen.
Mijn lief trekt er van door,
nu ben ik wel met al die troepen,
nu zit ik in 't malheur.
Hij moet mij nu gaan verlaten.
Ik heb hem zoo bemind
'k Heb mijn goesting van de soldaten:
nu zit ik met een kind.

Eene moeder die haar eigen zoon vermoordt

1. Aan wie moet ik mijn nood gaan klagen,
de hongersnood die mij ter neder drukt.
Thuis zie ik het alle dagen,
dat mijn ouders zijn in 't ongeluk.
Ik zie mijn moeder van den honger beven
en mijnen vader lijdt zooveel verdriet.
Noch troost noch hulp die ik hun kan geven.
Gij goede God die hier ook alles ziet.

Refrein

Sla uw bermhertig oog
op uwe kinderen neder
en help ons uit den nood.
Ons lijden is zoo groot.
Het is zoo menig maal
zonder eten slapen gaan.

In armoe en verdriet
dat hier aan ons geschiedt.

2. Is er dan geen troost te vinden
hier voor ons 's werlds plein?
Als ik maar wist wat gaan beginnen
om mijne ouders kunnen bij te staan.
Ik zal mij gaan begeven naar verre streken
om daar te zoeken of ik 't geluk niet vindt.
Ik wil dat treurig leven afbreken
en daar gaan zien of men den kost niet vindt.

Refrein

Ik kreeg in mijn gedacht
om mij te remplaceeren .
Er is geen doen meer aan:
naar 't leger wil ikgaan.
Daar is nog eenen troost:
ze trekken naar den Oost.
Ouders, hier is mijn hand,
ik verlaat mijn vaderland.

3. Als ik in den Oost ben aangekomen,
waar ik dan nam de wapens aan,
heb ik een goed besluit genomen:
ik moest met 't leger den strijd ingaan.
Dapper soldaat gaf geen moed verloren.
Ik werd bemind door mijne officiers.
Door goed gedrag ben ik in graad gekomen,
't leger spaarde mijn bloed en ik heb nieuwen
moed.

Refrein

Bij dage en nacht
wij moeten altijd strijden
tusschen vlam en volle vuur.
Wij hadden het nogal duur:
het kwam op het leven aan.
Ik red mijn generaal.
Wat schoonen daat voor 't land.
Wij hadden d'overhand.

4. 'k ben nu verblijd: alles is in vrede.
'k Ben in 't geluk, nu bedank ik God.
Kost ik nu bij mijn ouders wezen
die misschien zijn nog in hun droevig lot.
'k Ging in verlof; mijn hert dat niet meer ver-
langde.
Als ik dan kwam weer in mijn vaderland,

ik zag mijn dorp, mijn ouders huis van verre
waar ik hun leed met droefheid dan vernam.

Refrein

Niemand kende mij meer.
Ik deed mijn vader roepen.
Met mijn oogen vol getraan
zag ik mijn vader aan.
"Herkent ge mij niet meer?"
"O neen", sprak hij, "mijnheer"
"Ik ben uw eigen kind
Dat gij zoo zeer bemint".

5. Zijn vader vloog in zijne armen,
omhelst zijn zoon zoo menig maal.
"Ach, komt toch mee naar uwe moeder.
Ik ben zo verblijd, wij zijn nu uit de pijn."
"Vader, gij moogt mij haar niet kenbaar maken,
wacht tot morgen, zij zou te zeer zijn verblijd."
Hij kwam in huis en zag daar weer als vroeger
zijn moeder in de grootste armoe staan.

Refrein

"Vrouwke, verschrikt u niet,
Ik wil hier blijven slapen."
Gaf haar een somme geld.
"Is dat wel voor mij?"
sprak zij en was zoo blij.
"Morgen zult ge 't zien
wel mijn goede lien."(*)

6. 't Was middernacht, alles lag in rust.
De moeder kreeg in haar gedacht:
Ik zal dezen heer brengen van 't leven
'k heb dan zijn geld in mijne macht.
Dan kan ik naar mijnen zoon gaan zoeken.
Maar 't was haar kind dat zij in den dood ver-
slindt.
Door dit gerucht zijn vader had alles vernomen
O toch aanhoord, gij hebt uw zoon vermoord.

Refrein

Zij is op dezelfde stond
daar dood neergezonken.
Zijn vader vol druk en pijn
wilde verhangen zijn.
Is dat groot verdriet
wat door het geld geschiedt
in plaats van plezier: droefheid.
Zij zijn hun leven kwijt.

Jan Clasen van Weelde, de laatste wagenmaker

In onze archieven vonden wij een uitgesneden krantenknipsel over een opmerkelijke dorpsfiguur uit Weelde. Er staat niet bij vermeld uit welke krant het artikel komt en het is niet ondertekend. Het leek ons toch de moeite waard om het in ons tijdschrift op te nemen. Het artikel gaat over Jan Clasen, die woonde in een laagbouw op de hoek van Weeldestraat en de Hegge. Het huis omvatte een woongedeelte, ernaast een wagenmakerij en erachter een beperkt boerderijtje. Wij herinneren ons nog dat tijdens de oorlog in een voorkamer van Jans huis les gegeven werd.

Jan Clasen van Weelde, onbetwistbaar een figuur in het dorp, beroemt er zich op de laatste wagenmaker van de streek te zijn. Op het hondseinde waar hij zijn woning betreft en zijn dagelijks "trotteke" doet, hebben we hem, levenslustig als altijd, aangetroffen bij de oude Leuvense kachel in dewelke hij toch maar een vuurtje had gemaakt omwille van de frisse temperatuur. 's Middags eet hij bij zijn dochter die naast hem woont en de rest kan hij gemakkelijk alleen aan. In zijn 79^{ste} jaar rekent hij zich nog tot diegenen die nog minstens 20 jaar tijd hebben alvorens zich bij St. Pieter aan te bieden om er rijstap met gouden lepeltjes te eten. In dit huis, aldus Jan, ben ik ook geboren. Vroeger stond er tegenover een huis dat "het trapke" heette. Ja zeker, hij was de laatste wagenmaker uit de streek. Goed bloed ligt niet want ook zijn vader en grootvader oefenden dat beroep uit. Tussendoor komt Jan op het onderwerp "oude klare" die vroeger meer gedronken werd dan nu. Hij zelf kan geen bier zien. Een borrel jenever? Wat is er nog gezonder?

Die wagenmakerij is zijn leven geweest. Destijds kwam het op één boom niet, de natuur schonk ze in overvloed maar die wordt nu stilaan opgeofferd aan snelwegen en fabrieken. Vroeger maakte ik ook koetsen maar die zijn er al evenmin nodig omdat er nu auto's bij de vleet bollen. Door die auto's was het trouwens dat de wagenmakerij tot verdwijnen gedoemd werd. Tot in de jaren zestig bleef ik in het beroep. Toen kwam er een Brusse-

laar om een grote herstelling. Hij vroeg me of ik niet naar de hoofdstad wou komen om ze uit te voeren. Maar ge ziet van hier... Jan Clasen naar Brussel met heel het getuig. Nee, ik wees het aanbod kategoriek van de hand. Ik maakte 60 jaar geleden een kruiwagen die nu nog kruiwagen is, ook al moet hij nu dienen als bloemenbak. Dat maaksel van vroeger kan niet geëvenaard worden. Het spul kostte precies twaalf frank. Wat zou ik nu wel voor een kruiwagen van dat kaliber moeten vragen? Hij zou niet te betalen zijn. Een ploeg knutselde ik voor 50 jaar in mekaar. Ze bestaat nu nog. Mijn smid smeedde er het benodigde ijzer voor. 15 Fr. vroeg ik en vond dat ik er mijn kost aan verdiend had. Meer hoefde het niet, met overschot doet men toch niets.

Geld brengt geen geluk en moest iemand bij mij een volle zak binnenschudden, ik zou zeggen dat ik het niet begeerde. Wat zou ik er wel mee verrichten? Vijf jaar lang deed ik niets anders dan bomen zagen, altijd maar bomen zagen, terwijl vader de wagenmakerij in zwang hield. Het kwam omdat de bomenzager ziek gevallen was. In de eerste wereldoorlog kwamen de machines op wat de zagerij stilaan naar de bliksem hielp. Ik verdiende 2,50 fr. per uur voor dat specialisatiewerk, kwam er goed mee aan de kost. Nu staat er geen maat meer op de prijzen. Vissen was mijn liefhebberij. Eens ving ik twaalf kilo paling en een reuze-snoek in de Aa waar nu haast geen water meer in staat. Stropen durfde ik ook wel eens maar die belevenis met die twee Nederlanders zal ik maar liever niet vertellen. Toen had ik er genoeg van.

DE FIETS

Vaak rijd ik nog per fiets, soms zelfs ver, met Jef Pelck en Jan Geps, naar Postel en zelfs tot in Holland, een borreltje drinken. Het gebeurt dan wel eens dat dat ene borreltje naar "nog" smaakt maar we kwamen altijd thuis... En zeven jaar speelden we kaart bij Jan Bols. 's Morgens sta ik om 8 u. op en fiets er al vroeg vanonder. Zorgen ken ik niet. O ja, kegelen doe ik ook graag. Lezen kan ik zonder bril. De mensen kunnen niet meer werken zoals vroeger, toen iedereen eenvou-

dig leefde. Nu hebben ze het allemaal "hoog" in hunne bol. De luxe heeft het allemaal bedorven en niemand is nog kontent. Wat waren we destijds gelukkig en tevreden met weinig! En Jan Clasen

heeft het nooit aan zijn hart laten komen. Zingen kan deze eeuwige optimist van Weelde nog als de beste en aan niemand heeft hij ooit een boterham moeten vragen. Zoals hij moet ge de wereld door-
komen.



**Woning van Jan Clasen op de hoek van de
Hegge-Weeldestraat te Weelde**

**Jan Clasen in volle glorie op een familiefeest te
Weelde**

Brief uit de gevangenis van Merksplas

Jos Timmermans uit de Trier te Poppel heeft als overtuigde Vlaming aan het einde van de Tweede Wereldoorlog enkele dagen in de kolonie van Merksplas moeten doorbrengen. Hij schreef onderstaande brief naar zijn familie en roept daarmee de sfeer op die er toen heerste. Wij hebben in de tekst de zinnen van elkaar gescheiden met punten en komma's. Verder geven wij zijn originele tekst letterlijk weer.

Merksplas, 27 december 1944

Geachte familie, Daar ik de gelegenheid heb een briefje mee te geven en ik ook wel wat tijd heb er een te schrijven zal ik er dan ook maar gebruik van maken. Op de eerste plaats m'n dank voor alles wat ge voor mij deed. Ik had gehoopt U een zalig Kerstfeest te kunnen wenschen en daarbij het ook thuis te vieren, maar 't heeft niet mogen zijn. Thans is mijn hoop gevestigd op Nieuwjaar, laat tenminste hopen dat we dit samen kunnen doorbrengen. In het briefje van onze Jan verneem ik dat er flink wordt gewerkt voor mijn invrijheidstelling. Mr. De Boodt heb ik bij me gehad. Hij heeft me beloofd zijn best te doen. Ge zoudt wanneer U dit schrijven ontvangen hebt nog eens bij L. Nooyens kunnen gaan. Die zou De Boodt nog eens kunnen herinneren dat hij door moet werken. Dan is er misschien, voor Nieuwjaar nog kans. Groet en dank hem in mijn naam. Het doet me genoeg te vernemen dat de veestal nog goed in orde is. Ja, bewaar hem zo goed ge kunt want dat zal wanneer alles voorbij is waarde hebben: vee, varkens en alle materiaal is heel wat anders dan papierkens. U zult ook wel zien dat de zaken aan het keeren zijn. Laat hopen dat alles nog ten goede komt. Het pakje dat U hebt meegegeven, heb ik goed ontvangen, namelijk spek, worst, tabak, blaadjes en stekjes. Ik heb ook nog twee brooden gehad. U ziet wel: die jongen doet zijn werk goed. Het pak langs officiële weg heb ik ook goed ontvangen. Dank voor alles, m'n beste dank en groeten aan onzen Rik en Mit voor de koekjes. Ze hebben goed gesmaakt, maar ja, alles smaakt hier goed. Wanneer ik met Nieuwjaar niet thuis ben, dan verwacht ik op 2 Januari het pak langs normalen weg. U weet wel wat ik noodig

heb. Ik zal daags voordien mijn vuil goed afgeven. U kunt het dan mee terug nemen, maar laat ik hopen dat ik dan thuis ben en dan is het niet meer nodig. Konfituur moet ge er niet meer bij doen, we hebben er hier gehad. M'n slaapkameraden zijn op den oogenblik de Gemeentesecretaris van Ravels en de luitenant van de Douanen, ook van Ravels. We zitten ook samen...(onleesbaar). De secretaris vroeg me of het aardappelcontract welk ik met hem had afgesloten zou uitgevoerd zijn. Indien dit niet gebeurd is, zorg er dan voor. Ik hoop ook dat de andere contracten, onder andere die van Roymans van Ravels, zijn uitgevoerd. Over mijne ondervragingen en wat ik hier zoal gehoord en gezien heb zal ik maar niet schrijven. Ik zal 't wel vertellen als ik thuis ben, want hetgeen ik hier allemaal verneem, van wat de gevangenen van Limburg betreft die ook hier zijn binnengebracht is bijna ongelooflijk, in ieder geval onmenselijk. Meer dan 3000 mannen en vrouwen, jongens en meisjes waaronder ook priesters, zijn hier twee dagen voor Kerstmis binnen gebracht en ze hebben ook (beestjes?) bij. Ik vertel U later wel meer. 'k Moet nog vertellen dat we hier een echt schoon Kerstfeest hebben gehad. 's Avonds Kerstliederen en toespraken. Ook onze Pater had ons flink toegesproken. De leider van het feest heeft men daar juist in den bak gestoken, omdat het allemaal te Vlaamsch was.



Jos Timmermans

Het spijt me voor hem, het was een goeie man, maar 't zal voor nen dag of twee zijn. Als het niet te moeielijk is geef dan die wachter een beetje smeer mee, boter of vet. Ik zal probeeren hem een paar kousen mee te geven die kapot zijn. Maak ze en geef ze hem mee terug. Anders heb ik voorlopig niets nodig. Hartelijk dank, voor alles en de beste groeten van Jos. Groet de gansche familie. P.S. Als U het pak brengt na Nieuwjaar, breng

dan als het mogelijk is die hooge rijglaarzen mee. Die kan ik aandoen als het soms wat regenachtig word. Met die hooge klompen heb ik in een dag mijn kousen kapot. Dag Nellieke. Hier wordt verteld dat de Duitschers weer flink oprukken. Geef dien wachter eens een briefje mee, met wat nieuws. Daarover en ook wat ander nieuws als er is natuurlijk. Daaaaag. Tot ziens.

De belevenissen in Kongo van de Weeldse missiepater Henri Maes (Deel 2)

door Henri Maes

Adieu Lubefu!

Op een septemberavond, midden in een reis van 20 kilometer van Lubefu, stond ik om 9 uur op het punt om te gaan slapen in mijn hut, toen ik een moto het dorp hoorde binnenrijden. Het was iemand die de pater zocht: een bevriende staatsagent, mijnheer Roels, die me kwam melden dat pater Wilfried Van Reeth (1917) in Lubefu was, om mij mee te voeren naar Katako, waar ik tot klaspater was benoemd. Eerst wou ik het niet geloven: ik was eerder in de mening dat hij me een poets wilde bakken. Toch was ik ongerust en de hele nacht kon ik de slaap niet vatten. 's Morgens na de mis droeg ik mijn dragers op alle gerief in te pakken en naar het volgende dorp te gaan, zonder iets uit te pakken voor ik daar aankwam. Een uur later kwam Pater Frans het dorp per moto binnengereden om me te komen halen. Het was dus toch waar! Morgen zou ik met pater Wilfried naar Katako vertrekken. Abbé Victor Wandja trommelde heel zijn lagere school bijeen om me te komen groeten en danken. Ik improviseerde moeiteloos een hele toespraak: hoe ik mijn hart aan Lubefu had verpand, hoe graag ik in hun dorpen gereisd had, hoe node ik van daar wegging, en dat ik nooit mijn eerste post Lubefu zou vergeten, waar ik jammer genoeg maar acht maanden had mogen verblijven. Die woorden welden op uit de grond van mijn hart. Op mijn kamer ben ik dan in snikken uitgebarsten. Die mooie tijd van full-time reispaten zou nooit meer terugkeren. Voortaan was ik definitief verkocht aan het onderwijs: eerst in de lagere school, dan op de normaalschool, nadien

op een college, en thans op een groot seminarie. Enkel tijdens de vakanties zou ik me soms nog een uitstapje van een week naar de buitendorpen kunnen veroorloven. Maar ik heb het steeds zo weten te regelen dat mijn onderwijstaken steeds met allerlei pastoraal werk werden doorkruist. Gedurende enkele jaren was ik zelfs full-time leraar en terzelfdertijd pastoor van een grote parochie. In Lubefu heb ik de basis meegekregen voor de verdere zielzorg en voor de taalstudie die me steeds bleef boeien, want na acht maanden kon ik me in het Otetela al behoorlijk behelpen. 's Anderendaags verliet ik met pater Wilfried mijn eerste post Lubefu, uitgewuifd door de vele schoolkinderen. Adieu Lubefu, mijn eerste liefde, mijn leerschool voor het missiewerk en bakermat van mijn verder apostolaat, waar ik mijn eerste, schuchtere en nog onzekere stappen zette en, doorheen veel blunders en vergissingen, mijn eerste missieervaringen opdeed die mijn verder leven zouden bepalen.

II. Schoolmeester op een missiepost (1948-1949)

Destijds werden wij, omwille van onze studies en wijding, in staat geacht om zowat alle ambten eervol te bekleden en om alle stielen uit te oefenen, zowel die van directeur van een juvenaat als die van leraar Frans of Wiskunde. Wat mij betreft, ik was mede onder de kundige leiding van pater Frans te Lubefu, op enkele maanden tijd uitgegroeid tot een volwaardige reispater. Maar ...schone liedjes duren niet lang, en in september verhuisde ik naar Katako-Kombe, waar ik bevorderd was tot klaspater. En met mijn 74 jaar sta ik nog steeds in het

onderwijs. Al onze missieposten waren goed georganiseerd. Overal was er minstens een pastoor, was er een klaspaters voor de centrale lagere jongensschool, een reis- of broessepaters voor de dorpen in het binnenland, en een broeder voor de gebouwen en het onderhoud van de missie.

Zonder te bluffen...

In de centrale lagere school in Katako-Kombe, had de klaspaters ongeveer een 600 leerlingen onder zijn hoede, met daarbij een vijftiental onderwijzers die hij moest begeleiden. De reispaters stond in voor een gebied dat minstens zo groot was als twee Belgische provincies. Ook daar funktioneerden overal sukkursale scholen met onderwijzers en katechisten voor de eerste leerjaren. Die reispaters waren bijna het hele jaar in de broesse, en ze ondernamen reizen van een maand lang of meer, tot in de verste uithoeken en meestal zonder enig comfort. De eerste twintig jaar van onze missie, toen er nog haast geen auto's waren, werd er gereisd per fiets, per moto, of zoals Pater Frans dat deed, te paard, langs zandwegen over heuvels en door valleien, begeleid door een tiental dragers met mis-koffer, bed, keukenkoffer, fiches van de kristenen en andere benodigdheden. Die missionarissen gaven onderricht, preekten, beslechtten palavers, doopten, bouwden scholen ... en ze sliepen in negerhutten. Zij animeerden hun onderwijzers en hun min of meer gevormde katechisten. Zonder veel drukte hebben zij onnoemelijk veel goed gesticht met hun evangelisatie en ontwikkelingswerk. Zij voorzagen de centrale missiepost van katechumenen en ze brachten ook de trouwlustige koppels daarheen. Laat me slechts enkele van die oude reispaters vermelden: Pater Benedictus Weetjens (1902), Pater Placide Cornelissen (1906-1942) en Pater Stanislas Ronsmans (1905-1963); verder Pater Raymond Halkett (1904-1964) en Edgard Huygen (1908-1961) die tot in het haast ondoordringbare oerwoud van de Ambuli gingen, waar men slechts in het droog seizoen kan geraken; in Lodja waren er Pater Adalbert Van Iersel (1904-1993) en Pater Hilaire Dams (1910); in Tshumbe Pater Adriaan Van Campen (1908-1979) en Pater Paulus Demeester (1909); en in Lubefu Pater Frans Wouters. En er waren er nog zo veel anderen. Ik was dus ineens klaspaters geworden, zonder goed te beseffen wat dat eigenlijk inhield, en zonder ook

maar enigszins te zijn ingewijd in de geheimen van die stiel. Er bestonden wel direktieven van de staatsinspektie, maar niemand had me daar ooit attent op gemaakt. En dat zou ons duur te staan komen. Ik volgde mijn onderwijzers op de voet. Ik keek hun klasdagboeken en hun lesvoorbereidingen na, gaf zelf al eens een les en ik inspekteerde de schoolvelden. Elke dag organiseerde ik het handwerk, en ik trachtte in die woelige jeugdmassa wat orde te houden. De meeste leerlingen kwamen van ver, soms van tientallen kilometer, en de Ambuli zelfs van honderd kilometer ver. Die verbleven dan in internaatsgebouwen. Regelmatig was er voor hen een voedselbedeling van rijst, olie, zout en vis. Dit betekende voor de missie dan ook een hele uitgave. Een- of tweemaal per week gaf de klaspaters aan heel die bende katechismusonderricht in het Otetela, wat heel wat voorbereiding vergde. De pastoor stond in voor het onderricht van de katechumenen en van de trouwers, die vanuit alle uithoeken der missie door de reispaters geronseld werden. Samen met de broeder regelde de pastoor ook de bouwwerken en het handwerk van de trouwers die wat moesten verdienen voor hun onderhoud. Ook al die palavers die geregeld moesten worden, namen veel tijd in beslag. Samen met de klaspaters werden verder de wekelijkse biechten van heel dat schoolvolkje en van de dorpelingen georganiseerd, en ook de sermoenbeurten afgesproken. Daarmee was de dag goed bezet: we waren echter jong, en konden dat ongeveer wel aan. Die pastoors waren stuk voor stuk prachtmensen die, met zeer beperkte middelen, en vooral met weinig cement (op bevel van de bisschop!) kilometers bouwwerken uit de grond stampten. Eigenlijk zou ik willen zeggen: "recht zetten", maar soms viel dat wel eens "scheef" uit, zoals bij Pater Hilaire met zijn talloze voorlopige gebouwen in de Sankuru en later in Kinshasa. Die mannen waren één voor één geslaagde autodidakten, met een wat rudimentaire technische opleiding. Zo was het ook met onze broeders: de eerste lichting was meestal weinig geschoold, maar ze hadden een klare kijk op de zaken, een groot aanpassingsvermogen, en vooral een paar gespierde armen aan hun lijf. Denken we maar aan Broeder Andreas Vranken (1897-1963), de Broeders Paulus Boodts, Gaston Trappeniers, Thomas Rakels (1902-1944),

Hubert Hoho (1903-1980), Michel Bastiaens (1914-1986), Maurits Spiegeleir (1913). En later waren er de Broeders Eugene Van Hul, Domien-Jos Geerts (1928), Jozef Nuyens (1927), Ferdinand Vlaeminck (1920-1992), Marinus Reymen (1926), Rombout Koopmans (1933-1993), Roeland Koopmans (1939) en zovele anderen. Eens vertelde broeder Andreas (Drieske) mij over zijn missie-roeping. Het zal ergens in 1932 geweest zijn dat op een dag de provinciaal pater Sebastiaan De Beugher (1879-1948), na de avondrecreatie, voor de neergeknieldde kommunitie, de "sentance" hield. Hij gaf enkele vrome beschouwingen weg, deelde een paar maatregelen mee, en hij besloot het geheel met: "En broeder Andreas zal naar Kongo gaan! Benedictio Dei omnipotentis..." Op vandaag spreekt men vaak over ontwikkelingswerkers. Destijds kende men die term niet eens, maar al onze broeders deden dat soort werk, en niet voor een paar, maar voor tientallen jaren. Hoeveel ploegen metsers hebben zij niet opgeleid, hoeveel steenbakkers, schrijnwerkers, mekaniekers, koe-houders? En eens dat die werkers de knepen van hun stiel door hadden, gingen ze veelal elders werk zoeken, hetzij bij de staat hetzij in een of andere handelsfirma waar ze wat meer verdienden en waar zij dan ook anderen hun stiel aanleerden, enz. Monseigneur Hagendorens waardeerde zijn broeders, en hij loofde hen ook, maar niet in hun bijzijn, allicht om ze voor hovaardij te behoeden. Zo vertelde hij in Lodja wat Drieske en Eugene en Jefke en Maurits en Hubert allemaal realiseerden in Tshumbe en in Katako-Kombe; en in Tshumbe dan wat broeder Gaston, Paul en Michel elders presteerden. Er heerste orde in het bisdom, iedereen wist wat hem te doen stond. Zonder blozen mag onze geringe kongregatie terugzien op dat verleden. Zelfs op wetenschappelijk gebied mag zij bogen op een hele groep gevestigde linguïsten en etnologen. Ze waren misschien allen self-made-men, maar het waren bekwame lui, en we denken hierbij onder andere aan de paters Rudolf Pycke, Stanislas Ronsmans, Robert Pycke (1909), Hubert Labaere (1913), Lambertus Janssen (1910-1964), Théophane Vincent (1925), Gentiel Deruytter (1937), en vooral Mgr. Hagendorens. Het bisdom Tshumbe was één van de eerste bisdommen in het toenmalige Kongo dat, reeds in 1946, een volledig Nieuw Testament kon uitgeven in een inlandse

taal. Het was getekend: Mgr. Hagendorens. Maar volgens Mgr. Victor Wandja, zou pater Rudolf een goed deel van het grove werk voor zijn rekening genomen hebben, terwijl Mgr. Hagendorens zorgde voor de grammaticale afwerking. Voor alle vakken van de verschillende graden van de lagere school, bestonden er aangepaste handboeken in het Otetela: zo voor moedertaal, rekenen, gezondheidsleer, gewijde geschiedenis, aardrijkskunde, geschiedenis, wellevendheid, burgerzin. Zelfs voor de normaalschool bestonden er in de eigen landstaal handleidingen voor opvoedkunde, psychologie, methodologie, enz. Op nauwelijks vijftien jaar tijd was ons bisdom volledig voorzien van alle nodige uitgaven, en nog wel verzorgd in een eigen drukkerij. En dan hebben we nog niet gesproken over de woordenboeken en de latere hoogstaande uitgaven van spreekwoorden, fabels, raadsels, en zo meer. En ... al dat cultureel werk gebeurde zo maar tussendoor, en als iets vanzelfsprekends, zonder veel drukdoenerij. Met dat alles zagen wij een stevige kristenheid wortel schieten in de Sankuru. Als missionarissen leefden wij "sub rigore disciplinae"; vooral in Tshumbe la sainte was dat het geval, en soms iets minder in Lodja la mondaine, waar er de vele bezoeken van blanken waren. Er werd streng gehouden aan de morgen- en avondmeditatie, aan de geestelijke lezing 's middags, en aan het rozenhoedje 's avonds. Voor wat stiptheid aangaat, was onze bisschop onklopbaar. In feite gedroeg hij zich als onze religieuze overste, en hij aarzelde niet om delinkwenten tot de orde te roepen. Zijn zuinigheid was spreekwoordelijk: zo werd er verteld dat hij een heel jaar rondkwam met een enkel doosje lucifers, en ook dat hij zich altijd in het donker schoor.

Compensatio occulta

Maar keren we terug naar Katako-Kombe. Dankzij de missies, kon België voor de buitenwereld bogen op het meest uitgebreide onderwijsnet van geheel Afrika. Maar vaderschap staat voorzag maar karig in het onderwijs met zijn toelagen voor de missies: slechts voor 60%. Voor de andere 40% moesten de missies zelf maar opdraaien, wat natuurlijk niet mogelijk was. Gelukkig nog dat al die missiebisdommen de moraal van Ed. Genicot bestudeerd hadden en dat in alle missiegebieden, zon-

der gewetenswroeging de "compensatio occulta" werd toegepast. Eén van de voornaamste richtlijnen die ik als beginnend klaspater had meegekregen was, dat schriften, pennen, potloden, leien en griffels door de leerlingen zelf moesten betaald worden. Nochtans, en dat wist ik toen nog niet, keerde de staat daarvoor bepaalde bedragen uit: dat waren "frais de fonctionnement". Leerlingen zonder het nodige schrijfgerief moest ik maar aan de deur zetten. Na een paar maand kreeg ik al een staatsinspektie van mijnheer Museur, een Brusselaar. In het zesde leerjaar gaf hij de jongens een paar opgaven. Eén van de jongens deed niet mee. De inspekteur informeerde naar de reden: hij had geen pen. De inspekteur vroeg me om uitleg, en in mijn onnozelheid, zei ik dat hij niet had betaald voor het schrijfgerief, en de anderen wel, volgens het voorschrift van onze missionaris-inspekteur. De inspekteur noteerde vlijtig mijn verklaringen ... Twee maand later kreeg ik van hogerhand een uitbrander van jewelste: door mijn schuld had het bisdom al zijn toelagen voor "équipement scolaire" kwijtgespeeld. Wat kon ik eraan doen? Maar Pater Rudolf zal zich wel schadeloos hebben weten te stellen. Naar het schijnt beschikte pater Rudolf, ten gerieve van de inspektie, over een landkaart van de streek waarop alle zogenaamde gesubsidieerde scholen stonden aangeduid, ook enkele in een paar haast onbereikbare dorpen. Maar dat waren dan alleen maar fiktieve scholen. Op een dag moet er eens een staatsinspekteur gepasseerd zijn die, met de bewuste kaart in de hand, aan pater Rudolf vroeg om hem naar één van die bepaalde dorpen te begeleiden ... Pater Rudolf koos de slechtst denkbare weg uit. Na zo'n twintig kilometer was die ook nog onberijdbaar, zodat men te voet verder moest, al hijgend door de broesse en over beekjes. Na een uur vroeg de inspekteur of het nog ver kon zijn. O neen, zei Rudolf, hoogstens nog een paar uur. Kom, zei de inspekteur, laat ons dan maar terugkeren. Meer dan eens heb ik horen vertellen dat de staatsagenten, op de burelen van de provinciehoofdstad Lusambo, als zij niet veel werk hadden, soms één of ander schoolrapport van pater Rudolf ophaalden, om dat met plezier nog eens na te lezen, want die rapporten waren meestal in een sappige taal neergeschreven. Men wist er dat men bedrogen werd, maar men kon er ook om lachen.

Schoolbelevissen

Op een morgen kwam Pater Rudolf mijn school in Katako-Kombe bezoeken. Hij vond toen dat sommige jongens, van ver gekomen internen, toch wat al te oud waren om nog op de schoolbanken te zitten. Opeens nam hij de gymnastiekles, waarmee elke schooldag begon, zelf in handen. In gesloten rangen marcheerden ze over de speelplaats, en het klonk: "Halte! Un deux!" en dan: "Mains sur la tête! Un!" Pater Rudolf inspekteert al die rijen. Al wie te veel hooi onder zijn armen heeft, wordt uit de rij geroepen en Pater Rudolf zegt: "Jij gaat beter je katoenveld bewerken, papa". En die jongens werden doorgestuurd.

In de klas ging het er heel concreet aan toe. Zo klonken bij metriekstelsel de vragen als volgt.

- Hoeveel kilometer is je klas lang?

Na enige aarzeling:

- Misschien twee?

- En hoeveel hektoliter inkt gaat er in je inktpot?

- Misschien drie?

Meteen wist de onderwijzer dat hij het over een andere boeg moest gooien.

Heel in het begin dat ik in Katako-Kombe was, zag ik op het schoolveld een bepaalde stengel staan:

- Wat is dat? vroeg ik aan de onderwijzer.

- Hennep, antwoordde hij.

Thuis had vader altijd een hoekje kemp staan, om daarmee zelf koorden te draaien voor zijn eigen bedrijf. Ik wilde eens nagaan hoe groot die planten hier werden. Maar na een week al was de plant verdwenen. Ik vroeg uitleg aan de onderwijzer.

- Dat heeft iemand meegepakt om ervan te roken. Zo vernam ik wat ik nog niet wist, en mijn vader allicht ook niet: dat men kemp rookt. Het is een straffe drug, die veel kracht geeft, zegden me de mensen. Later ben ik veel hennep-verslaafden tegengekomen. Vooral met de rebellie, in de zestiger jaren, werd de hennep-rokende jongens ingehamerd dat ze zo onkwetsbaar waren. En metterdaad rukten ze onvervaard op tegen de gewapende soldaten, die hen onbarmhartig neermaiden.

Die Brusselse inspekteur, die onze schoolgerief-toelagen, door mijn schuld, in het water deed vallen, wou toen ook nog mijn schoolveld bezoeken,

in gezelschap van mij en van mijn onderwijzer. Behalve enkele schriale maniokstengels, stond er niet veel meer dan wat onkruid. En toen heb ik verbluft gestaan bij de vindingrijkheid waarmee mijn onderwijzer mij uit de penarie hielp. Al die soorten onkruid heeft die man toen met de naam van één of andere inlandse groente bedacht, en stuk voor stuk noteerde de inspekteur die vlijtig in een lovend verslag. Nadien vroeg ik uitleg aan mijn onderwijzer. Misprijzend zei hij:

- Wat weet die staatsagent toch over onze gewassen? We moesten toch een oplossing vinden niet? En hij had ze gevonden.

De zondagnamiddag waren we na het lof vrij, en dan deed iedereen een toertje met zijn fiets, begeleid door een paar jongens die je dan voortduwden doorheen het zand. Zo was ik eens op tocht met achter mij aan een jongetje dat niet veel om het lijf had, heel schamel gekleed dus. En lustig zong hij al maar door:

- Lakumbe! ... tambeta! - Het Trommeltje!...daar gaan we!...

Na een drie kilometer kwamen we aan de rivier Wemalushi, en mijn gezelschap zei:

- Pater, wacht even, ik ga een bad nemen.

Hij schiet het struikgewas in, omgordt uit zedigheid zijn mager buikje met een groot blad en plonst het water in. Na enige minuten komt hij uit het water, ontdoet zich van zijn blad, en het gaat opnieuw verder.

- Lakumbe!...tambeta!...

Zo had hij strikt opgevolgd wat in de katechismus stond: "je zal niet zonder blaadje gaan zwemmen". Er werd dan ook regelmatig gebiecht: "driemaal gaan zwemmen zonder blad". Er was nog iets anders dat regelmatig gebiecht werd en dat mij in het begin toch wel intrigeerde: "ik heb gegeten van het eetmaal van een bijzit". De paters hadden de kristenen op het hart gedrukt dat eten van wat een bijzit had bereid, meewerken was aan het kwaad, net zoals dat het geval was bij de afgodsmalen bij St. Paulus. Maar wat wil men? Die kinderen hadden dikwijls honger, en dan aten ze wat ze konden krijgen.

Wilde beesten

Op zekere morgen zag ik op een tiental meter voor mij een serpent wegglijden. Ik wist al dat men geen

schrik voor slangen moest hebben. Men moest ze simpelweg doodkloppen: de ruggegraat breken. Ik wou dus de slang achterna zitten, maar de jongens hielden me tegen.

- Opgepast pater! Het is een spuwserpent, en die zijn gevaarlijk.

En inderdaad, feilloos kunnen die je hun gif in de ogen spuwen en je kan er blind van worden. Dit was pater Joachim Van De Putte (1915-1992) bijna eens overkomen, maar gelukkig had hij aanstonds zijn ogen laten ontsmetten. Als ik later op verlof naar België ging, werd me door familie en kennissen bijna steevast de vraag gesteld: "en de wilde beesten? Men was er blijkbaar van overtuigd dat die achter elke bocht van de weg op de loer lagen. Telkens moest ik die mensen dan teleurstellen met te zeggen dat ik, op enkele slangen en een paar apen na, geen levende wilde dieren had gezien. Wel zag ik in Okolo eens een pas neergeschoten leeuw, en in Tshume een luipaard dat ze in het varkenshok in een val hadden kunnen lokken en gedood hadden. Voor ik op die laatste plaats ging wonen, hebben ze daar op het kerkplein, waar een geit als lokaas was vastgebonden, ook eens een leeuw geschoten. In mijn tijd hebben ze in de buurt van onze steenovens een buffel kunnen verwonden, en in Lubefu was er elke avond rond zes uur een nijlpaard te zien in de rivier dat daar met zijn neus boven het water hing, en dat me eens danig deed schrikken door vlak voor mij in het water te plonzen. Maar dat alles waren uitzonderingen ... Tijdens één van mijn verloven, was ik in Natoye, en père Charles Clerbois (1895-1972) had me naar zijn kamer gewenkt om wat over mijn missie te praten. Op een moment vroeg hij me, op een manier alsof hij een vertrouwelijke mededeling zou te horen krijgen: "Mon père, et à propos des bêtes sauvages?" Ik moest ook die man ontgoochelen en hem zeggen dat ik eigenlijk nog geen levende gevaarlijke wilde dieren had gezien. De teleurstelling was allicht niet zo groot, want hij gaf me toch op gulle wijze duizend frank: "Voilà mon père, pour votre mission". De echte gevaarlijke wilde beesten voor ons waren de muggen, de tseetseevliegen, de mieren en de amoeben.

Jan Putman

Zo kende ons leven op de missie zijn eenvormig verloop, zonder veel afwisseling of spannende ge-

beurtenissen. Iedereen bleef trouw op zijn post. Slechts één keer per jaar trokken wij er op uit, en dan nog wel voor onze jaarlijkse retraite, naar Tshumbe of naar Lodja. En dat was een blij weerzien onder konfraters. Destijds, toen de paters nog niet gemotoriseerd waren, was het Jan Putman, een agent van de transportmaatschappij MAS, die gratis onze retraite-transporten verzekerde, hoewel hij zelf nooit een voet in de kerk zette. Jan was één en al bereidwilligheid om iemand een plezier te doen, als er maar voor gezorgd werd dat hij daarbij geen dorst moest lijden. Pater Rudolf typeerde hem als: een groot hart op twee lange benen. Rudolf had nog van die pittige, niet altijd eerbiedige typering. Van de onstuimige broeder Stien, Augustinus Van Tendeloo (1898-1969), sprak hij soms in de zin van een stier met geloften. Die Jan Putman heb ik dikwijls teruggezien. In 1928 was hij als pas getrouwde staatsagent, voor een eerste term van drie jaar naar Kongo afgereisd. Zijn vrouw uit Brugge, zou hem dan op de volgende term vergezellen. Maar toen hij in 1931 per boot voor zijn verlof in Antwerpen aankwam, liep hij al de kroegen van de stad af, en als de drie weken om waren, stapte hij terug de boot op voor Kongo, zonder zijn vrouw ontmoet te hebben. Van haar kant uit, kwam het zo natuurlijk tot een echtscheiding. En Jan ging met zijn inlandse mama Oditu huizen, en hij bleef haar meer dan veertig jaar onvoorwaardelijk trouw. Intussen was hij in zijn lange loopbaan dikwijls van stiel veranderd: hij werd van staatsagent katoenagent, en dan transportagent, ronselaar voor de tinmijnen in Katanga, en tenslotte werd hij koeienboer. Toen ik in 1970 in Lodja woonde, was Jan daar ook, maar er was sleet op hem gekomen, en hij begon te sukkelen. Kort daarop vernam ik dat zijn vrouw in Brugge gestorven was in 1972. Toen ben ik gaan praten met mama Oditu, en ik heb haar gevraagd of zij niet wilde kristen worden en daarna kerkelijk trouwen met Jan. Ze was akkoord, en trouw volgde zij gedurende zes maanden het dooponderricht. Dan trok ik mijn stoute schoenen aan en ik ging naar Jan.

- Jan, je bent altijd zo goed geweest voor de missie, en steeds heb je ons uit de nood geholpen. Ons Heer is dat niet vergeten. Binnenkort is het met ons hier beneden gedaan, en dan zal jij het nog beter hebben in de hemel. Maar daarvoor zou

je eerst kerkelijk moeten trouwen met mama Oditu. Dat pakte niet bij Jan. Ik liet de zaak dan verder maar over aan mama Oditu. Zij zou hem wel kunnen overhalen. En een maand later kwam ik opnieuw met mijn voorstel voor de dag. Jan mopperde nog wat, maar tenslotte zei hij, misschien om er van af te zijn:

- 't Is dan goed! Maar dan moet zuster Bertilla (van de zusters van Brakel) huwelijksgetuige zijn. Ik jubelde, en van bisschop Yungu bekwam ik dispensatie van de huwelijksbanden. En samen met zuster Bertilla en met een paar andere zusters zijn we dan naar Jan zijn huis getrokken. Eerst heb ik mama Oditu gedoopt en dan Jan zijn biecht afgenomen. Daarna vond de huwelijksinzegening plaats met mis en communie. Het hele gebeuren werd dan bezegeld met een goede fles en met lekkere gebakjes van de zusters. En Jan werd een trouwe kristen, elke week bracht ik hem de communie. Zijn vrouw, mama Oditu, werd een apostel die andere vrouwen tot bekering overhaalde. In 1974 stierf die goeie Jan Putman als een brave kristen. Sinds 1931 had hij zijn vaderland nooit meer teruggezien. Maar wel was hij trouw gebleven aan zijn sappig Molenbeeks dialect. Die retraiten waar we per auto naar toe konden rijden, waren een enorme vooruitgang op de retraiten van de scheutisten in de Sankuru destijds. Elk jaar trokken ze zes weken uit voor de retraite in Hemptinne in de Kasai, 550 kilometer ver. Zij waren zeker niet gehaast met hun paard en hun wagen. Zij deden elk groot dorp aan en bleven er overnachten, want hun reis beschouwden ze tevens als apostolaat. Ze deden er ruim veertien dagen over, om hun bestemming te bereiken, ze bleven er dan een paar weken, en zo hadden ze nog eens twee weken voor de terugreis aan hetzelfde tempo. Die mannen kenden onze streek dan ook door en door, veel beter dan wij die met onze auto's overal hadden rondgesnord. Dat ondervond ik in 1961, toen ik na de dood van Lumumba in België verbleef. Een oude scheutist van de Sankuru, die aalmoezenier geworden was in de buurt van Diest, had aan onze provinciaal gevraagd om hem een pater uit Tshumbe te sturen, die hem zou komen vertellen over alles wat er tijdens de onlusten daar was gebeurd. Die man ontving me hartelijk, en het duurde niet lang eer ik ondervond, dat hij na dertig jaar afwezigheid, Tshumbe en omstreken veel beter

kende dan ik.

Katechismus

Als klaspater gaf ik elke week mijn katechismuslessen in de kerk aan enkele honderden leerlingen samen. Dat vroeg mij in het begin veel geschreven voorbereiding en ook nachtwerk. Er was één vraag die vanuit die jongens regelmatig terugkwam: "Kan een man als pater Kabengele in de hemel zijn?" Kabengele was de inlandse naam van Pater Tielemans, een scheutist die lang in de Sankuru werkte. Na een menselijke zwakheid, was hij gaan samenleven met een negerin van de streek, wat voor de kristenen een schande was. Hij woonde sinds jaren nabij de staatspost in Lubefu, ook nog toen de passionisten daar kwamen. Ergens rond 1944 ontbood Tielemans Pater Rudolf bij hem. Met een klein hart ging Rudolf er naar toe. Tielemans bood hem een kop koffie aan.

-Pater Rudolf, je denkt misschien dat ik al die tijd gelukkig ben geweest? Geen ogenblik!

En dan vroeg hij Rudolf de nodige stappen te doen bij de bisschop en bij de nuntiatuur om zijn toestand te regelen. Kort nadien werd hij op penitentie gestuurd in een benediktijnerklooster in de Katanga. Na de oorlog keerde hij naar Europa terug, en hij werd aalmoezenier in een Frans zusterklooster. Altijd bad hij zijn rozenkrans, en hij stierf als een heilige. Maar dat alles wisten mijn leerlingen niet, en ik profiteerde ervan om hun te spreken over Gods mateloze barmhartigheid voor gelijk welke zondaar. Om de veertien dagen had ik mijn preekbeurt. Er werden toen geen homilieën over het evangelie gehouden zoals thans, maar uitzettingen over de kristelijke leer, zoals dat destijds ook in België was. Dat vroeg een degelijke voorbereiding, eerst om dat sermoen op te stellen, en het dan ook nog van buiten te leren. Ik trok mij terug in de eenzaamheid nabij onze steenovens om mijn preek te deklameren, zoals Demosthenes dat deed tegen de woelige baren in, maar dan wel zonder een kei in mijn mond. Met de pastoor en de broeder was ik van nabij betrokken bij het parochieleven. De pastoor beredderde al de bezigheden. Het hoofdaandeel waren het onderricht aan de vele jongens-katechumenen, de zusters deden dat voor de meisjes, en het onderricht aan de "pannenvrouwen". Het is een mysterieuze term dat woord "pannenvrouwen", maar het werd op al onze

missieposten gebruikt. De trouwlustigen, mannen en vrouwen, leefden op de missie in internaatsverband, met strenge scheiding der geslachten. De reispaters zorgde voor het ronselen van die koppels uit alle uithoeken van de missie. Behalve voor het geestelijk voedsel, moest de pastoor ook zorgen voor hun materieel onderhoud. Dat bracht zware uitgaven mee aan rijst, olie, gezouten vis, enz. Naar het schijnt werd op één van onze missieposten, het eerste gebouw met een pannendak, door dat soort vrouwen betrokken. Sindsdien werden die dan overal "pannenvrouwen" genoemd. Dat tweeslachtig internaat bracht onvermijdelijk problemen mee van intiemere aard die niet met het zesde gebod te rijmen vielen, en waartegen de pastoors lelijk te keer gingen met zware straffen voor het behoud van de goede zeden. In Lubefu had Pater Rudolf er iets op gevonden. Na het gemeenschappelijk avondgebed in de kerk rond half zes, mochten de trouwers elkaar gedurende een half uur ontmoeten op het kerkplein, dat met bomen was beplant. En elk koppel had zo zijn "vrijboom". Nu gebeurde het nogal dikwijls dat het niet boterde, vooral tussen dat vrouwvolk. De ruzies liepen dan hoog op, en er ontstonden zelfs gevechten in regel, vooral wanneer het ging tussen vrouwen van verschillende stammen. De pastoor had dan weer die palavers te beslechten, en vrede te stichten, wat hem niet altijd lukte. Op een dag zat het er weer bovenarms op, en de pastoor had er deze keer genoeg van. Opeens riep hij al dat vrouwvolk bijeen, en hij zei:

- Allez! vecht jullie woede nu maar eens uit!

In een vloek en een zucht vlogen al hun kleren in het ronde, en de vrouwen vlogen al tierend en al slaand, al krabbend en bijtend, elkaar te lijf. Intussen stond de pastoor, onbewogen, met zijn pijp in de mond, dat hele spektakel gade te slaan. En na een kwartier floot hij plots het einde der vijandelijkheden. Elk van hen was uitgeraasd, ieder pakte haar kleren weer op, de kalmte kwam terug en iedereen was tevreden. Tijdens de eerste weken dat ik in Katako-Kombe was, zag ik de hele dag twee waterdragers, die met een kuip aan een staak die ze over hun schouders droegen, water gingen putten uit de bron op een tiental kilometer van onze missiepost gelegen. Stromend water kenden wij daar toen nog niet. En terwijl zij met veel moeite in marstempo hun last sjouwden, zongen zij al-



Aan de ingang van de Sint-Janskapel te Weelde-Straat



Op weg naar het ouderlijk huis (De Hoek te Weelde Hegge)

De foto's bij dit artikel werden genomen op de dag van de Eerste Heilige Mis te Weelde (1947)

maar door hetzelfde refreintje: "Onya w'olongo haje asungu, antu w'edima mbajande". - "De zon van de hemel (God) gaat niet onder voor de blanken, alleen voor de zwarten gaat zij onder". Anders gezegd: God is alleen de blanken genegen, niet de zwarten. Ik probeerde tegen die lasterlijke taal in te gaan, maar het was te vergeefs. Op de missie van Katako-Kombe stond, dicht bij de keuken, een primitief stortbad: een vat van een 200 liter met een sproeier. Onze kok Jan moest langs een ladder, regelmatig de voorraad met een emmer aanvullen. Op een keer kwam Rudolf moe en bezweet bij ons aan en hij trok recht naar het stortbad. Toen hij daar spiernaakt klaar stond voor het bad, klom Jan juist met een emmer water de ladder op. Van het schrikken laat de man zijn emmer water naar beneden vallen. Maar Rudolf stelt hem al direkt op zijn gemak.

- 't Is niets Jan, we zijn allemaal mansvolk onder-een.

Muziek

Toen ik in Katako-Kombe belandde, was daar die zachte broeder Hubert voor de schrijnwerkerij. Hij was een artiest en er zat ook muziek in hem: hij begeleidde op het harmonium de missen en het lof. De klaspater werd eens te meer, bevoegd geacht om ook dirigent te zijn van het knapenkoor. In die tijd stonden meerstemmige missen van Moortgat, Steele, enz. verplichtend op het programma voor de grote feestdagen. Enkele maanden na mijn aankomst op de missie van Katako-Kombe, vertrok broeder Hubert naar België op verlof. Er was nu geen koster meer. Ik zette mij dus maar aan het harmonium, en na een paar maand had ik al heel wat vorderingen gemaakt, al werden er hier en daar nog wel wat noten gekraakt. En ik dierf al eens een mis of een lof met eenvoudige melodieën op te luisteren. Mgr. Hagendorens had de gewoonte om elk jaar op halfhoogst naar Katako-Kombe te komen. Boze tongen beweerden dat het was om te ontsnappen aan de lange Lieve-Vrouw-proces-sie van Tshumbe in die schroeiende hitte. Voor dat feest had ik dan maar met mijn knapenkoor een tweestemmige mis van Moortgat voorbereid. Het was een hele opgave geweest: het inoefenen, het begeleiden op het harmonium en intussen ook nog met mijn hoofd of met mijn ogen de maat slaan. Mgr. assisteerde plechtig in het koor van de kerk.

Na de mis gingen we, met een aantal blanke bezoekers, koffie drinken. En opeens vraagt de bisschop nijdig in mijn richting:

- Wie zat daarboven zo te toeteren?

- Ik, monseigneur!

- Wel jongen, zei hij, je zou best je pinken daarvan afhouden.

Dat was de aard van aanmoedigingen die we van onze bisschop kregen. En ik ben er inderdaad mee opgehouden. Mozart in de kiem gesmoord, zou de St.Exupéry gezegd hebben.

Op de missie van Katako-Kombe hadden de zusters van Opbrakel een ziekenhuis en een moederhuis die druk bezocht werden. Van tientallen kilometer ver kwamen de vrouwen en de zieken daarheen. De bezoekers zochten dan een onderkomen in het missiedorp bij één of ander familielid of kennis. Soms bleven ze daar dan gedurende weken plakken, en hielpen ze heel die spaarzaam verzamelde voorraad van de missiebewoners mee opeten. Deze waren daar niet altijd mee opgezet. Anderzijds durfden zij die lastige bezoekers ook niet weggagen, gezien de Afrikaanse hospitaliteit. De pastoor van ter plaatse had daar wel al eens tegen gepreekt, maar veel had het niet geholpen. Op een dag komt er een zekere missiebewoner bij de pastoor zijn nood klagen.

- Een verre nonkel zit al meer dan een maand bij mij, en ik durf hem niet wegsturen. Kan u daar niets aan doen?

- Goed, zegt de pastoor, volgende zondag preek ik er nog eens over dat het aan de mensen van de missie verboden is om een bezoeker langer dan een week te huisvesten. Diezelfde avond zal ik, ongemerkt in mijn zwart kleed, bij jou binnenvallen, en je uitschelden, in het bijzijn van je nonkel, voor al wat lelijk is, zagezegd omdat jij weigert om mijn bevelen op te volgen. Zo gezegd, zo gedaan ... En 's anderendaags was die lastige klant ervandoor.

Doodskist

Boven in de schrijnwerkerij van broeder Hubert, heeft lange tijd een doodskist gestaan, waaraan een speciale geschiedenis verbonden was. Zuster Cyrilla (van Brakel) was stervensziek. Dokter Hemeryckx deed al het mogelijke, maar hij meende te zien dat de zuster de avond niet zou halen. En

omwille van de geweldige hitte, zei hij aan de pastoor:

- Laat alvast maar een doodskist maken, zodat we haar morgen kunnen begraven. Broeder Hubert gelastte één van zijn schrijnwerkers om onmiddellijk met het maken van die kist te beginnen, op maat van zuster Cyrilla. En wat deed die man? Hij trok met zijn meter recht naar de kamer van zuster Cyrilla die daar lag te zieletoegen, zoals het er naar uitzag ... en hij nam de maat op haar bed. Tegen alle verwachting in, overleefde de zuster, en de doodskist verhuisde naar de schrijnwerkerij. Telkens Cyrilla later op de missie kwam, zag zij haar eigen doodskist staan. Vanaf 1952 werd zuster Cyrilla de bekwame novicenmeesteres van de pas gestichte diocesane congregatie van de zusters van St. Franciskus van Assisi. En ze leefde ... nog bijna veertig jaar.

Katechisten

De pastoor werd bijgestaan door een paar hoofdkatechisten, één voor de katechumenen en een andere voor de trouwers. Een beroemd katechist was Joseph Mundeke, die in Lubefu tientallen jaren voor de trouwers instond. Behalve het aanleren van de gebeden van de kristenmens en van de antwoorden op de katechismusvragen, die door de hele groep van buiten werden afgedreund, durfde Joseph ook al eens een persoonlijke vraag stellen, om zich ervan te vergewissen of dat vrouwvolk zijn uitleg wel had begrepen. Als de ondervraagde vrouw haar antwoord gegeven had, dan verliep het onveranderlijk als volgt.

- Joseph: Gij allen, goed beantwoord?

- Allen: Slecht!

- Joseph: Waarom?

- Allen: Wij weten het niet. Zeg jij het zelf maar, onderwijzer.

Pater Rudolf had dat refreintje, met de erbij horende tonaliteit, mooi aan zijn papegaai aangeleerd, die het nu en dan ook perfekt kon weergeven.

- Tshe kame, kawo?

- Kolo!

- Dikambo kuna?

- Sho hateewe, otote weme, wetsha.

Pater Rudolf ging zelf nogal eens huwelijks-onderricht geven. Eens vroeg hij aan een vrouw:

- Waar gingen Adam en Eva naar toe, toen ze uit

het paradijs werden verjaagd?

- Naar huis!

Inderdaad, waar zouden ze anders wel naar toe getrokken zijn?

In 1949 had het missiedorp een groot stuk vruchtbare bosgrond gekregen van een inlandse chef, om het in kultuur te brengen. Aan Gods zegen is alles gelegen! En dus, alvorens het in gebruik te nemen, waren de onderwijzers en de katechisten bij mij gekomen, en ze hadden mij gevraagd om dat bos te gaan zegenen met veel wijwater. Dat bos lag wel op 7 kilometer van de missie, en nog wel aan de overkant van de zeker één kilometer brede moerassen van de Lokenyerivier die daar ergens ontspringt. De nachtwacht van de missie, de stoere papa Mfungu, zou me op zijn schouders daaroverheen dragen. Bij mijn aankomst, had zich daar al een grote groep mensen verzameld, die stonden te wachten. En al biddend begeleidden ze mij doorheen de bossen, terwijl ik overal mijn kwispel moest hanteren. Jaren later vertelden de mensen van Katako-Kombe nog altijd over die tocht. Zo'n schone rijstooft hadden ze nog nooit gehad, en dat bleef zo duren die grond scheen onuitputtelijk te zijn. Ik moest toch wel zeer grote krachten in mij dragen. Wat de katechisten betreft, ik heb in Katako-Kombe in 1949 nog de allerlaatste gekend van de zeven katechisten die de streek van Katako-Kombe al evangeliseerden, nog voor de eerste scheutisten zich in 1910 in de Sankuru vestigden. Zij waren oud-gedienden van het leger van de Onafhankelijke Kongostaat. Na zeven jaar dienst in de Evenaarsprovincie, keerden zij terug naar hun streek van herkomst, Katako-Kombe. Tijdens hun soldatendienst hadden zij het katechumenaat gevolgd bij de paters trappisten van Bamanya waar zij ook werden gedoopt. Eén van hen was een zekere Benoit, die later katechist werd van generaal Lundula en van Mgr. Victor Wandja. De allerlaatste overlevende was Charles Mpangu. Reeds voor 1909 organiseerden die katechisten hier en daar het gebed in de dorpen, en ze doopten kinderen en stervenden. Elk jaar rond Pasen, trokken ze met hun zeven te voet naar Lusambo, om hun Pasen te gaan houden op de meest nabije scheutistenmissie, gelegen op 425 kilometer van Katako-Kombe. Het gebeurde wel eens, maar heel zelden, dat de reispater Achiel De Munster, in hun

streek passeerde. Die katechisten hebben bij de Atetela-chefs mede aangedrongen om aan de Belgische minister van Koloniën Renkin, een missie voor de Atetela te vragen. Pater De Munster werd met de prospectie belast, om een geschikt terrein te vinden. Het moerassige terrein van de grote chef Wembonyama liet hij links liggen ten voordele van het meer geschikte gebied van chef Otete, waar in 1910 Tshumbe zou oprijzen. Dat wekte woede op bij de gefrustreerde Wembonyama, die dan maar beroep deed op de Amerikaanse Metodisten. En sindsdien stak een wederzijds fanatisme de kop op. Waar een katholieke school oprees, ontstond er weldra vlakbij ook een concurrerende protestantse school. Door de Metodisten werden er pamfletten tegen de katholieken verspreid. En door de katholieken werden de protestanten bestempeld als dwaalleraars en "Ansonyi", dit laatste betekent "kiezers" omdat men daar met de schriftteksten selectief te werk ging. In die tijd verspreidde de fanatieke Raad, die in latere meer oekumenische tijden een goede vriend van mij zou worden, een bepaald pamflet tegen de katholieken waarin te lezen stond dat één van de pausen dertien kinderen zou hebben gehad. De nuchtere reactie van Pater Rudolf daarop was: "Dat ze zulks maar niet te veel rondvertellen, want met zulke vruchtbare pausen, zou het wel eens kunnen dat iedereen katholiek wil worden". Overigens was Pater Rudolf zeer goed bevriend met een protestantse dokter, een zekere Huglette, die regelmatig met hem kwam praten die bijna overtuigd was van de waarheid van onze godsdienst. Maar hij waagde het niet om de laatste stap te zetten, want volgens zijn godsdienst mochten zij niet twijfelen. Een andere protestant, een verwoed jager, kwam ook regelmatig eens binnen bij Pater Rudolf, voor een borrel whisky. Zoiets mocht vanuit hun godsdienst ook niet worden aangeraakt, maar op verplaatsing zal dat wel gemogen hebben. Later kregen de Metodisten Atetela als bisschoppen en intendenten. Die beheerden dan ook de financiën uit Amerika, en nogal eens volgens de gebruikelijke manier. Zo kreeg één van hen, van de Amerikanen, de toepasselijke naam "mpitolembo", wat "lijm aan de vingers" betekent, want de subsidies uit Amerika kleefden goed in zijn handen. Die zeven katechisten hebben zich onvermoeid ingezet voor de evangelisatie van de

Atetela, eerst onder de scheutisten, en daarna bij ons. In 1924 opende pater Jules Deckers de normaalschool in Tshumbe, en aan de onderwijzers en aan de katechisten maakte hij zijn sierlijk schoonschrift over, dat nog tientallen jaren later het schrijven beïnvloedde. Elke morgen was Charles Mpangu in de mis en elke avond in het gebed, en soms ging ik dan wel eens met hem praten. Alhoewel hij kinderloos was, is hij in zijn huwelijk trouw gebleven, wat destijds een heldhaftige prestatie was. Op een dag zei hij: "Pater, gij passionisten hebt ons leren werken, maar de trappisten hebben ons leren bidden". En toen ik eens vroeg hoe het met hem ging, antwoordde hij: "Dit omhulsel, mijn lichaam, begint uiteen te vallen, maar mijn geest is nog zeer sterk in God". Een tijd nadien stierf zijn vrouw. Charles wilde toen van geen inlandse rouwgewoonten weten, maar alwie bij zijn vrouw een paternoster wou komen bidden was welkom. Niet lang daarna is ook die heilige Charles Mpangu heengegaan naar zijn Heer. Heel wat onderwijzers hebben ons na enkele dienstjaren verlaten, om elders beter betaalde arbeid te zoeken en te vinden. We konden het hun niet kwalijk nemen, hoewel het ons pijn deed dat ze, na die kosteloze studies, zich niet langer wensten in te zetten voor de opvoeding van eigen volk, en eerder bedacht schenen op eigen profijt. Toch waren er ook echte onderwijzersroepingen, die voor niets ter wereld hun beroep zouden hebben opgegeven, en wier leven dan ook een getuigenis was voor heel hun omgeving. Pater Rudolf was de grote ontwerper en bezieler van dat uitgebreid onderwijsnet. Weldra zou hij worden opgevolgd door Pater Bertold Poosen (1920-1987), die het op een andere manier aanpakte, maar die even efficiënt was. Kort daarop in 1954, zou pater Rudolf voortijdig bezwijken, pas 56 jaar oud. Hij was er altijd fier over geweest dat hij nog van de eeuw van Napoleon was. Hij stierf aan een hartaanval in Kananga. Daarop werd hij, onder impuls van Mgr. Victor Wandja, in triomf overgebracht naar zijn geliefd Lubefu. Hij had onder ons ruim zijn taak volbracht en het loon verdiend van de trouwe en toegewijde knecht.

III. Tshumbe La Sainte (1949-1951)

Toen ik in Katako al ruim een jaar voor de klas had gestaan, kwam daar op 5 december 1949, het

was een donkere avond, een kamion aan uit Tshumbe. Iemand kwam daarmee een lading planken ophalen. De chauffeur had vanwege de bisschop voor mij een onooglijk briefje meegebracht, en daar stond op: "Gij zijt benoemd tot leraar op de normaalschool in Tshumbe! Kom morgen vroeg mee met de kamion planken". Zo ging dat, een religieuze overste kwam daar niet aan te pas, en bedenkingen waren zo al bij voorbaat uitgesloten. Gods wil was duidelijk. Hij vraagt, wij draaien. Inderhaast pakte ik wat spullen bijeen, maar ik kon de slaap die nacht niet vatten, ik was te opgejaagd. Om 2 uur in die morgen kreeg ik plots snerpande pijnen in de lendenstreek, en tegen half zes ging ik toch nog de mis bij de zusters lezen. De zuster verpleegster meende dat die plotse aanval wellicht te wijten was aan mijn zenuwachtigheid bij die al even onverwachte benoeming, en ze stopte me een paar pijnstillers in de hand. En we vertrokken ... Maar, na veertig kilometer rijden in die kamion, kon ik niet meer van de pijn. Even moest ik langs de graskant gaan staan: het was puur bloed. Zo sukkelde ik verder mee tot Tshumbe, waar ik recht naar Dr. Ronsijn trok. En na een vluchtig onderzoek te hebben uitgevoerd, zei die man:

- Ja! Ja! Nierstenen zijn het. Je kan alvast beginnen met acht dagen platte rust. Dat was een tegenvaller. En toch begon ik na een week mijn lessen op de "école de moniteurs". Daarna ging het de ene week al beter dan de andere, maar soms moest ik er bij gaan liggen. Ik had me vlug ingewerkt, en ik begon me thuis te voelen bij mijn nieuwe konfraters, hoewel er in Tshumbe een ietwat strenger regime werd aangehouden dan elders. De bisschop, Mgr. Hagendorens, trachtte ons met alle mogelijke argumenten ervan te overtuigen dat rijst en maniok meer voedingsstoffen bevatten dan aardappelen. Wij waren daarvan maar half overtuigd, en op een dag maakt broeder Eugene de opmerking:

- Als er patatten zijn, dan steekt monseigneur er toch ook niet naast. Het eigenlijke argument bij monseigneur was dat rijst en maniok heel wat minder kosten dan aardappelen.

Aan tafel beredderde de oude huisknecht Filip het zo dat er voor monseigneur alle dagen van het jaar citroenen beschikbaar waren. Of ze nu rijp waren of groen, de bisschop kon er altijd wel een paar

druppels uitpersen... De hele dag liepen wij als echte monniken in kled: 's morgens in het zwart en na het ontbijt in het wit. Pater Edgar was de mekanieker van het bisdom. Kwam er van ergens een auto op de missie binnengereden, na vijf minuten lag pater Edgar er al onder met zijn schoon wit kled aan, want steeds viel er aan zo'n wagen wel iets te repareren. De zusters kloegen dan ook stenen uit de grond omwille van die vuile kleren die zij dan moesten wassen en schoon krijgen. Maar tenslotte hadden ook zij pater Edgar nodig. In Tshumbe mocht niemand naar de zusters gaan zonder uitdrukkelijke toestemming van de bisschop, en elders van de pastoor. Er werd dus maar weinig over en weer gelopen, alleen met Kerstmis, Nieuwjaar en Pasen bezocht men elkaar voor wederzijdse wensen. Het principe van de bisschop was dat men zich kon branden, ook aan een gewijde kaars. Daarom heette het wegeltje dat naar het huis van de zusters leidde: "le chemin de la bougie sacrée".

Bouwen en ontwikkelingswerk

Heel de dag woekerde Mgr. met zijn tijd aan de studie van de taal, aan otetela-uitgaven en aan het verbeteren van drukproeven. Maar elke morgen, om tien uur precies, klom hij op zijn ijzeren ros en fietste hij naar de werkplaatsen. Hij klom er op de stellingen, inspekteerde, en interesseerde zich werkelijk aan alles, en dat waardeerden onze broeders. Wat hun echter minder zinde, was dat hij bij het metselwerk zoals altijd en overal, aan de zuinige kant was: "zo weinig mogelijk cement gebruiken!" was het parool. Waar de normale verhouding één op drie was, stelde hij één op twintig voorop. Alleen het invoegen mocht op volwaardige wijze gebeuren, en dit om eventueel opdagende inspekteurs zand in de ogen te strooien. Gedwee betuigden onze broeders ten overstaan van hun bisschop hun instemming. Maar van zodra de bisschop zijn rug had gedraaid, ging hun schop dieper in de cementzak, en gelukkig maar voor de duurzaamheid van de gebouwen. De bisschop moet dat wel in de mot gehad hebben, want op een dag kreeg broeder Andreas een sneer mee aan zijn adres:

- Ik weet wel dat gij mij bedriegt!

Tegen alle principes van de ekologie eigenlijk in, werd heel de streek van Tshumbe tot kilometers in

de omtrek, grondig ontbost. Bomen werden opgehaald voor onze zagerij die op volle toeren draaide, tien jaar lang, met aan het hoofd de broeders Eugene Van Hul en Jozef Nuyens. Eugene trok de bossen in om er de in stukken gezaagde woudreuzen met zijn tire-fort uit weg te slepen. Dan kon men de broeder in zijn element zien. Ook broeder Andreas, we noemden hem meestal broeder Dries of Drieske, had steeds hout nodig voor zijn steenovens, want tot in de jaren vijftig werden alle gebouwen in baksteen opgetrokken. Men gebruikte daarvoor de klei van grote mierenhopen die door de mieren zelf reeds gemalakseerd was. Soms was een grote mierenhoop voldoende voor het aanmaken van al de bakstenen die nodig waren om een volledig gebouw op te trekken. Die steenovens van broeder Drieske lagen op ongeveer één kilometer van de missie. Dag en nacht moesten ze blijven branden. Daarom reed de broeder tijdens de avondrecreatie in het donker naar de ovens, om er de stokers te controleren, want die durfden soms te liggen slapen. Met een paar man vergezelden we hem dan. Dries was bang in het donker, en om hem te plagen, pedaleerden we al eens wat vlugger, en Dries beende al wat hij geven kon om bij ons te kunnen blijven. Soms waren er in de buurt van de ovens sporen te zien van een pas voorbijgekomen luipaard, en daar waren de stokers echt bang voor. Op een dag vertelde Dries me over een belevenis die hij in 1932 had meegemaakt. Hij woonde toen, samen met onze eerste missionaris pater Joris Joye (1899-1979), op de beginnende missiepost van Ifuta bij de Sankuru-rivier. Nu was pater Joris eens voor enkele dagen op reis gegaan naar de dorpen, en Dries was alleen thuis gebleven in de stampaarden gebouwen. Op een bepaalde avond rond negen uur, had hij zich juist klaargemaakt om te gaan slapen, toen er onverwacht op de deur werd gebonkt. De schrik sloeg Dries al om het hart. Heel voorzichtig, en in het licht van een lantaarn, deed hij de deur open. En daar staat voor hem een hele groep notabelen, behangen met halssnoeren, luipaardstanden, enz. Ze stellen broeder Dries algauw gerust.

- Broeder, vrees niet, maar wij wilden u iets vragen. Men vertelt dat u zonder vrouw leeft. Laat u ons toe om even binnen te gaan in uw huis en eens rond te kijken?

- O ja! zei Drieske opgelucht. Al die vervaarlijke kerels traden binnen en ze keken overal rond, in hoeken en kanten, zelfs onder het bed. En dan vol verbazing:

- Het is dan toch waar! Ze begrepen maar niet hoe zulk een forse kerel als broeder Dries het zonder vrouw kon stellen. Het leven alleen al van Dries was een getuigenis. Overal in de omtrek had Dries zijn houtkappers zitten. Hij betaalde die mannen dan per stere. Maar na verloop van tijd moest hij toch al wat kilometers afleggen om nog geschikt hout te vinden. Pater Gustaaf Leys (1917-1989) was directeur van de normaalschool. Hij had 3 hektaren visvijvers aangelegd voor plantenetende "*tilapia melanopleura*" (= een soort baars). Samen vormden die een geheel van 21 vijvers met stromend water, dat voorzien werd via een voedingsbeek met sluizensysteem. Op de hellingen naar de vijvers had Pater Staf twee hektaren koffievelden aangelegd, en na een tijd stonden die in volle bloei. Vier jaar later zou ik dat initiatief overnemen en voortzetten. Om de veertien dagen ledigden we één vijver: de nog kleine vissen werden in andere vijvers overgezet en de grote kwamen terecht in de keuken van de normaalschool en van de paters. In 1960 had de normaalschool zeven ton koffie liggen, klaar voor de verkoop. De bisschop waardeerde dat werk ten eerste: een onderneming van autosubsistance noemde hij dat. De zondagmorgen veroorloofde de bisschop zich een moment van ontspanning. Dan trok hij, met het jachtgeweer op de schouders, naar de visvijvers, een plaats waartoe veel vogels werden aangetrokken. Die vogels hielden de bisschop dan met veel plezier neer. Na de dood van Patrice Lumumba in 1961, moesten al de paters weg uit Tshumbe. Daags na hun vertrek, kwamen de dorpelingen al de dijken rond de vijvers doorsteken. Ze haalden alle vis weg en konden zo een hele week goed eten, tot ze opeens bemerkten dat er nergens nog vis was. Evenzo staken die mensen al onze koffievelden in brand om er rijstvelden te kunnen aanleggen. Maar op grond van dat soort kon geen rijst gedijen. En met de koffie was het ook vlug uit. Nooit is monseigneur nadien nog naar de visvijvers willen trekken. Hij wilde die verwoesting daar niet met eigen ogen aanschouwen: "*abominatio desolationis*".

Ziek zijn

Regelmatig ging de directeur van de normaalschool diep het binnenland in, om er kamions rijst te kopen voor zijn paar honderd leerlingen-internen: paddy-rijst was het, die nadien gepeld werd in een rijstmolen. De hele afval zemelen kon dienen voor onze kippen en eenden, die daardoor welig gedijden. Dit bracht praktisch geen kosten mee en het hielp om in eigen onderhoud te voorzien. Wel maakten die eenden heel onze veranda vuil, maar de bisschop zag daar geen graten in.

- Moest ik eens zo iets ondernemen, zei broeder Michel, je zou wat horen!

Intussen had ik op de normaalschool een lessenrooster van 27 uur per week gekregen. Ik deed wat ik kon, maar die nierstenen lieten me niet met rust, en er was maar weinig tegen te doen. Voor een gewone ziekte konden we steeds bij de zuster terecht, maar niet voor zo'n geval als het mijne. Wanneer het broeder Dries overkwam om ziek te vallen, en dat overkwam iedereen wel, dan geraakte de arme man in paniek. En hij kende maar één beproefd middel: tegen de ziekte in eten. De kok en de huisknecht moesten dan draaien en springen. Het kon niet rap genoeg gaan met het spek-en-eieren. In Tshumbe was het drinkwater beneden aan de bron, besmet door amoeben, en regelmatig waren er mensen die daaraan stierven. In één bepaald jaar bezweken er vier van onze normalisten aan "dysentérie amibienne", ondanks de toegewijde zorgen van dokter Ronsijn. Onze ijskasten werkten overal op volle toeren met petrololie, en het was een hele kunst om wick en vlam steeds op de juiste hoogte te houden. Maar we hadden zo toch koud water en we konden ons vlees bewaren. Die ijskasten waren het resultaat van de eerste visitatie van de Belgische Provinciaal Pater Gerardus-Modest Vanden Broeck (1883-1959), die in 1936 naar onze nieuwe Prefektuur was gekomen. Zoals iedereen kreeg ook hij aan tafel meestal flets water te drinken, en hij had ook moeten ondervinden dat het vlees soms al een reukje had. Plots was die brave man gevaarlijk ziek geworden en zo goed als in paniek geraakt. Eens terug in België aangekomen, ondernam hij onmiddellijk stappen opdat elke missiepost in het bezit van een ijskast kon komen. Dat was tenminste een tastbaar resultaat van een kerkelijke visitatie. Pater Gerard had ook een week hart. De man kon de ellende waarin onze

mensen vaak moesten leven, nauwelijks aanzien: al die armoede en ziekten allerlei zoals de slaapziekte, de tering en vooral de melaatsheid, die Dr. Hemeryckx met alle mogelijke middelen bestreed. Bij zijn terugkeer in België, kwam hij ons in het juvenaat daarover vertellen, en hij weende. Hij zette zich dan ook efficiënt in voor hulp aan de missie. Pater Edgar deed me nog een verhaaltje. Pater Gerard was voor een paar weken in Tshumbe. Op een dag zag hij er van op de veranda een jongetje staan met haast niets om het lijf. En Pater Gerard zegt tot Edgar:

- Maar Pater overste, geef dat mannetje toch een broekje.

- En Edgar gaf een broekje. Een paar dagen later stond daar weer zo een schamel gekleed jongetje.

- Maar Pater overste, heb je dan geen hart? Geef dat jongetje een broekje. En het jongetje kreeg zijn broekje. En nog een week later stond daar alweer zo een sukkelaartje te bedelen om een broekje. En deze keer bekeek Pater Gerard het wat aandachtiger.

- Maar Pater overste, me dunkt dat ik dat mannetje al eens eerder gezien heb.

- Natuurlijk Pater provinciaal, zei Edgar, dat is de derde keer dat hij om een broekje vraagt.

Zulke voorvallen maakten wij allen mee. Dat was dan ook geen liegen of bedriegen, maar gewoon een kwestie van slim zijn. Nadat ik zo een jaar aan het sukkelen was in Tshumbe, riep de bisschop me op een dag in 1950 bij zich. Ik zou naar Elisabethstad (Lubumbashi in Katanga) gaan, om daar in het groot ziekenhuis mijn nierstenen te laten verbrijzelen. Edgar bracht me per auto via Lubefu en Lusambo naar Luluaburg (Kananga), waar ik Pater Berthold ontmoette die me op het hart drukte om me toch maar goed te laten verzorgen. Weldra zou deze laatste onze legendarische Pater Rudolf als inspekteur opvolgen. Rudolf, die in juli 1954 in Luluaburg tijdens zijn slaap zou sterven, en die dan later in triomf zou worden overgebracht naar zijn missiepost Lubefu. Pater Berthold was een geboren organisator. Van zijn honderden onderwijzers had hij nauwkeurig steekkaarten bijgehouden met gegevens over hun identiteit, huwelijk, dienstjaren, het aantal kinderen, enz. Iedereen wist zo waar hij aan toe was en waarop hij recht had. En dat alles, beredderde Pater Berthold alleen, zonder sekretaris. Slechts la-



Aan de ingang van de Sint-Janskapel te Weelde-Straat



Stoet in Weelde-Straat

ter zou hij, in de persoon van Pater Julien Piette (1909), er een half-time sekretaris op nahouden. De diocesane priester die hem later opvolgde, stelde aanstonds een machtig inspektie-bureau samen, met een twintigtal "chefs de bureau" en sekretarissen. En sindsdien liep alles in het honderd, en wist niemand meer wat of hoe. Een treinreis van twee dagen en één nacht bracht me van Luluaburg naar Elisabethstad. Zuster Marcine van de Zusters van Liefde, nam mij moederlijk op in het speciaal paviljoen voor missionarissen, waar wij letterlijk vertroeteld werden. En daar ontmoette ik de scheutist Pater Achiël De Munster, die blij was als een kind, omdat hij iemand zag uit Tshumbe, de uitgestrekte hem wel bekende streek, die hij als eerste jonge reispater sinds 1906 was begonnen te doorkruisen. In 1910 had hij Tshumbe gevonden als eerste en meest geschikte post voor de Atetela-missie. Pater De Munster was na 45 jaar missie-leven versleten, en nu ziek geworden. Op een namiddag, ik was juist wat aan het wandelen in de tuin, kwam de zuster mij roepen.

- Pater De Munster is stervend. Kom vlug.

Ik haastte mij erheen, en ik kon hem nog juist de absolutie geven. 's Anderendaags kon ik zijn begravenis meemaken, waarop ook Mgr. de Hemptinne aanwezig was. De onderzoeken in het ziekenhuis wezen op de aanwezigheid van twee nierstenen, maar al de pogingen om die te verbrijzelen waren vergeefs. Onverrichterzake moest ik naar Luluaburg terugkeren, en ik zou nog bijna een jaar voortsukkelen met mijn nierpijnen.

Kaartspelen

Zolang er in Luluaburg geen kamion te vinden was die richting Tshumbe zou rijden, was ik gedwongen om enkele dagen in de prokuur van Scheut te verblijven. Wat me er steeds opviel bij die oude groep missionarissen, oud in vergelijking met onze eerste en nog jonge lichting, was hun trouw in het deelnemen aan de dagelijkse gemeenschappelijke gebedsstonden in de kapel. Alles verliep toen nog in het Latijn natuurlijk, tot en met het gewetensonderzoek. Bij de scheutisten waren er overal verwoede kaartspelers. Het bridgen was het koloniale spel. Het ging er soms hard aan toe, en er werd dan geroepen en gescholden. Onze bisschop Hagendorens was ook een graag gezien figuur bij die bridgende scheutisten. Tijdens het spel vergat

die man soms dat hij bisschop was, zo erg kon hij soms iemand uitkafferen wanneer deze in zijn ogen stomiteiten beging. Het gebeurde in Tshumbe wel meer, dat wanneer er niet voldoende spelers aanwezig waren, ik als vierde man moest inspringen. Ik zag daar nogal tegen op, omdat ik de reeds gevallen kaarten niet kon onthouden, en dan begin ik de ene flater na de andere. Wee mij als ik de speelmaat van de bisschop was, want voor hem was zo'n vergeetachtigheid niet te begrijpen. Bij mijn veelvuldige misstappen, kreeg ik dan ook mijn huid volgescholden, want ... onze bisschop was een slecht verliezer. Onze broeders Andreas, Maurits en Eugene hadden er soms heimelijk plezier in als ze hem konden doen verliezen. Verloor de monseigneur te veel op een avond, dan slingerde hij zijn kaarten weg, waar ze vliegen wilden, en hij trok er van onder. Daar in Luluaburg leefden er een paar beruchte oude scheutisten: de paters Emiel Bouche en Abel De Mol die onder elkaar wel een en ander aan bier konden versassen. In Luluaburg woonden ze elk op een eigen parochie. Viel Bouche nu op een dag zonder bier, dan werd dat kort en bondig opgelost. Hij stuurde zijn knecht naar De Mol toe, met een vodje papier waarop stond: "Mol-bière-Bouche". Een kwartier nadien was de knecht terug met een karton bier, en met hetzelfde kattenbelletje waarvan op de achterkant was neergekrabbeld: "Bouche-bière-Mol". Luluaburg dat als hoofdstad van de Kasai in volle uitbreiding was, telde onder zijn bewoners heel wat blanken, en Bouche was hun geliefde pastoor. Op een bepaalde zondag nam hij een groot deel van die blanken in het ootje. Na de mis zaten ze gezellig bijeen rond een kop koffie. Op een gegeven moment staat Bouche recht, hij haalt zijn blocnote boven, en met een uitgestreken gezicht zegt hij:

- Elk van jullie zou me eens zijn juiste handtekening moeten opschrijven, want ik heb die niet. Zonder argwaan ging men daarop in. Toen iedereen vertrokken was, noteerde Bouche duidelijk zijn naam en adres onder elke handtekening, en daarboven: "Bon pour un carton de bière". De bonnen gingen naar de brouwerij en tientallen kartons bier werden bij Bouche afgeleverd. Bouche mocht zo iets doen.

IV. Herscholing (1951-1954)

In Tshumbe bleef ik naar mijn beste vermogen les-

geven, maar met mijn gezondheid wilde het niet vlotten, en ik werd -zo zei men toch- zienderogen magerder. Intussen was de schoolstrijd uitgebroken: op de officiële scholen werd er gratis onderwijs verstrekt, terwijl men daarvoor op de missiescholen moest blijven betalen. Bovendien werd er overal gediplomeerd onderwijspersoneel geëist. Dit werd een zware opgave voor de bisschoppen in de missies bij wie tot dan toe, de meeste leerkrachten alleen al op grond van gedane priesterstudies, bekwaam geacht werden om les te geven. In oktober 1951 roept de bisschop me bij zich.

- Ga je in België laten verzorgen, en behaal intussen ook maar een diploma. Deze keer protesteerde ik.

- Maar Monseigneur, ziek zijn en moeten gaan studeren, weet u wel wat dat betekent?

- Ja!Ja! zei hij, en zie maar dat je niet gebuisd wordt! Daarmee was de kous af.

Van Tshumbe belandde ik per auto te Luluaburg, waar ik op de missieprokuur de scheutist Pater Rombouts aantrof, die toen juist gestart was met zijn "Institut St.Louis", dat na enkele jaren misschien wel tot het beste kollege van heel het land zou uitgroeien. Hij was er de bekwame maar gevreesde directeur, die in staat was om eender welk vak te onderwijzen en die zijn lerarenkorps deed draaien. Vandaar ging het per trein naar Port Francqui (Ilebo) en verder met de kleine boot, de steamer, naar Leopoldstad. In Ilebo kwam de piepus Pater Alfons Goemaere, een specialist in de Londengésé-taal, zich bij mij voegen, en ook de scheutist Karel Hemeryckx, de broer van onze dokter Hemeryckx. Elke avond toen we aan de houtposten hadden aangelegd, gingen we in het nabijgelegen dorp wat wandelen. Op één van die avondwandelingen, kreeg ik weer opeens één van die akute nierkrisissen. Ik repte mij vlug terug naar de boot, ging er naar de toiletten, en ...tsjoep, tsjoep, ik was mijn nierstenen kwijt, en ik had er verder geen last meer van. Zowel op de kleine, als op de grote boot, vanaf Matadi, aten wij missionarissen als "dijkendelvers". Op die ene maand varen, won ik vijf kilo bij. Thuis waren ze ervan op de hoogte dat ik wegens ziekte afkwam, maar toen ik in Antwerpen van de boot stapte, had vader al onmiddellijk een opmerking.

- Het valt nog mee, je ziet er nog zo slecht niet uit.

In die tijd was de regel voor de missionarissen die op verlof kwamen: recht van de boot naar het klooster van Kortrijk trekken. Daardoor wilde een konfrater mij aanstonds daarheen meetronen. Maar mijn familie had haar eigen plannen gesmeed: zij had in Antwerpen voor mij en de opgekomen familieleden een smakelijke koffietafel voorzien. Ik had wel wat moeite om te verkrijgen van daar even langs te gaan en om met mijn familie inderhaast wat mee te smullen. Na afloop van die korte pauze toog vader weer naar huis en ik naar Kortrijk. Ik moest daar in ons huis in principe acht dagen verblijven, om mij zonodig, de goede geest weer eigen te maken, die wij "wilden in Kongo" zo gemakkelijk heetten te verliezen. Ik logeerde op de vreemdelingenkamers langs de straatkant, waarvan wij door vensters met matglas, waren afgeschermd. De eerste nacht al schrok ik plots wakker: mijn kamer en de gang baadden in het licht en ik hoorde sirenen loeien. Ik ging kijken en in een plaats waar Pater Denis altijd zijn passietekens maakte, klauterde ik op een tafeltje. Van daaruit kon ik zien hoe pompiers bezig waren een beginnende brand in de wasserij te blussen. Dat was gelukkig vlug voorbij. Intussen was ik echter vergeten dat ik op een tafel was geklommen, en toen ik, om naar mijn kamer terug te gaan, een stap achteruit deed, vloog ik met mijn rug plat neer tegen de plankenvloer. Broeder Damasceen Van Der Straeten (1897-1961) moet die felle bonk gehoord hebben, want hij kwam naar boven gesneld. Ik lag te kreunen.

- Broeder, help me recht.

De man moet een schrik gepakt hebben, want hij vluchtte weg. Met veel moeite geraakte ik terug op mijn kamer, maar ik sliep die hele nacht niet meer en gedurende maanden hield ik nog pijn over aan die valpartij. Na het ontbijt heeft broeder Damasceen dan maar aan iedereen verteld dat die jonge missionaris een slaapwandelaar was. Ik had er op gestaan om onmiddellijk mijn studies aan te vatten, en nu zat ik daar nutteloos mijn tijd te verdoen. Tenslotte kreeg ik de toelating om mij, na twee dagen verlof thuis, in onze school te St.Katelijne Waver te gaan voorbereiden op een toelatingsexamen in de regentschool St.Thomas in Brussel. Gedurende acht maanden aan één stuk, en onder leiding van Pater Hugo Hendrickx (1917-1982), heb ik daar geblokt voor wiskunde en exacte

wetenschappen, vakken waarvoor onze opleiding destijds zeer gebrekkig was geweest. Voor de andere vakken meende ik niet zo beducht te moeten zijn. En tenslotte, in de maand juni 1952, slaagde ik voor het toelatingsexamen tot het regentaat letterkundige afdeling, in het St. Thomas-instituut van de broeders van de kristelijke scholen te Brussel. Onze pater Willibrord Mols (1921) had daar juist zijn diploma regentaat behaald. Dat liep echter niet van een leien dakje. Het probleem was niet dat hij het niet aankon. Eigenlijk had hij het veel te gemakkelijk, en hij studeerde niet. Hij hielp zwakke studenten door ze bij te werken, en intussen vertaalde hij voor een uitgeverij ook nog een boek van Jean Daniélou. Men mag wel zeggen dat hij de beste student was van zijn jaar. Voor studenten van de Franstalige afdeling was het een klein kunstje om de speciale vermelding "Nederlands" te behalen. Maar met het geven van de vermelding "Frans" aan Nederlandstalige studenten, was men in het instituut zeer gierig. Pater Willibrord kreeg van zijn docent de verhoopte vermelding niet.

- Vous parlez très bien le français mon père, mais vous n'avez pas étudié.

In mijn jaar kregen we die vermelding slechts met vier. Pater Willibrord zou dan na enkele jaren lesgeven aan de normaalschool van Tshumbe, directeur worden van het eerste kollege van Lodja. Daarnaast zou hij een hele waaier van pastorale bezigheden op zich nemen. Na de onlusten van de jaren zestig in onze streek, vertrok hij naar de missie in Brazilië van de Nederlandse passionisten. Voor het bisdom Tshumbe was zijn heengaan een groot verlies.

Rustverstoorders

Pater Gommaar Tibax (1924) volgde in Brussel de wetenschappelijke afdeling, ik deed de letterkundige. In het begin van onze studietijd in Brussel, woonden wij in ons huis in Wezembeek-Oppem. Iedere maandagmorgen trokken wij op naar Brussel, en voor de weekends kwamen we, beladen met onze studieboeken, weer naar het klooster. Wij hadden elk een kamer op de tweede verdieping, maar bij ons over en weer geloop daar, kraakte de plankenvloer nogal erg, en dit tot tamelijk ongenoegen van een paar oudere paters. Wij maakten te veel lawaai. De zaterdagavond en ook

op zondagmorgen ging ik naar de parochie van Sterrebeek om er biecht te horen en de mis te lezen. Pater Gommaar verzorgde in onze kloosterkerk de hoogmis. Na verloop van tijd deelde de overste pater Herman Waerenborg (1909-1994) ons mee dat hij van oordeel was dat het voor ons beter zou zijn als we in ons studiehuis in Leuven zouden gaan wonen. De eigenlijke reden, ons hinderlijk lawaai, werd echter niet vermeld. Gehoorzaam echter verhuisden wij. Dat gaf problemen in het klooster van Wezembeek-Oppem, want men vond niet gemakkelijk nog liefhebbers, noch voor de dienst in Sterrebeek, noch voor de hoogmis in onze kerk. En zo kwam het dat overste pater Herman zijn oordeel in verband met onze verblijfplaats herzag: het zou voor onze studies toch beter zijn om weer in Wezembeek-Oppem te komen wonen. Wij gehoorzaamden en hervatten onze functies in onze kerk en in Sterrebeek. En over lawaai hoorden we geen klachten meer.

Sint Thomas

Onze twee jaren regentaat in het St. Thomas-instituut beloofden zonder veel problemen te zullen verlopen. Er werkte daar een zeer geleerde en vriendelijke broeder Fernandus - we noemden hem Fernandje - die het niet over zijn hart kon krijgen om een student voor een examen te laten zakken. Hoewel hij een heel stel diploma's bijeen had gestudeerd, was hij de eenvoud in persoon gebleven. Hij onderwees ons ondermeer biologie, en voor dat bepaald vak ging hij heel praktisch te werk. Onder een podium in het leslokaal zat een jongetje verscholen, dat op het aangewezen moment te voorschijn kwam en naar voren kwam gestapt met alleen maar een broekje aan. Fernandje legde hem op een tafel, begon zijn lichaam met rood en blauw krijt te belijnen en toonde ons op die manier waar al de organen in het menselijk binnenwerk lagen. Sommigen moeten daarover geklaagd hebben en dat hebben aangezien als een inbreuk op de goede zeden. Zo kwam op zekere dag de prefekt broeder Aloïs bij mij binnen. Bezorgd legt hij mij de hele toestand met de eventueel daaraan verbonden gevaren uit, en hij wou mijn mening daarover kennen.

- Wat denkt u daarvan, pater?

- Och, zei ik, dat gebeurt allemaal heel fatsoenlijk, maak u daar maar geen zorgen over, broeder.



Op weg naar het ouderlijk huis (De Hoek te Weelde Hegge)



Opgelucht ging de man weer weg. Tijdens de volgende les van biologie, wendde Fernandje zich tot de hele groep studenten en hij liet duidelijk horen dat hij van de klachten op de hoogte was.

- Mijne heren, ik weet dat sommigen onder jullie niet akkoord gaan met deze vorm van aanschouwelijk onderwijs. Pater Maes, wat denkt u daarover?

- Maar broeder, volgens mij is daar niet veel aan gelegen.

- Zien jullie wel, zei Fernandje, we hebben de theologie met ons. Kom maar te voorschijn, vriendje. En de les had haar gewoon verloop.

Met mijn dertig jaar was ik veruit de oudste tussen die achttienjarige jongens. Maar zonder moeite kon ik me thuis voelen in hun midden, en ook door hen voelde ik me opgenomen. De beste docent, maar tevens de schrik van St. Thomas, was broeder Bruno die aardrijkskunde onderwees. Gelukkig voor ons was hij in de loop van het eerste jaar wat ongesteld, en we kregen voor dat vak een leek bij wie we eigenlijk niets hebben geleerd. Het enige wat ik van bij hem herinner is, dat hij op een dag, *ons met een groot gebaar wou duidelijk maken dat de aarde een bol is.* Het tweede jaar dan, was broeder Bruno daar: een schitterend docent die ons een methode meegaf, die me later zeer dienstig zou zijn. Wel was hij veeleisend. Hij behandelde in de lessen slechts een gedeelte van de leerstof, maar dan ook tot op de bodem. De rest moesten wij volgens zijn methode zelf bewerken en instuderen. Ik was wat bang voor het nakende eindexamen, maar gelukkig viel tegen die tijd Bruno weer ziek. Fernandje moest hem toen vervangen, en bij die kwam ik er glansrijk door. Voor tekenen hadden we mijnheer Dolfijn als docent. En voor tekenen nu, ben ik er nooit geslaagd om de voorlaatste in ons jaar te zijn. Ik was steeds de laatste daarin, want van technisch tekenen verstond ik geen snars. Docent Dolfijn deed de hele les door, een rondgang. Bij de begaafde studenten bracht hij verbeteringen aan, maar sukkelaars in dat vak zoals mij, liep hij steeds achteloos voorbij. Eens maakte ik hem vlakweg een opmerking daarover.

- Mijnheer, u bent een slechte opvoeder.

- Hoezo?

- Wel ja, u helpt altijd alleen maar de goede studenten, en de sukkelaars interesseren u niet.

De volgende les van technisch tekenen kwam hij bij mij langs. En met een meewarige glimlach bekeek hij mijn produkt.

- Ja Pater, als je in Kongo zulke plannen voor kathedralen gaat maken, dan zal het er naar zijn. Dat was dan heel zijn aanmoediging. Bij de eindproef stond ik naast een goede vriend, en ik trachtte zijn tekening zo goed als het ging na te bootsen. En ik was geslaagd. Het vak Latijn moest ik niet volgen, maar er wel een examen voor afleggen. Ik hielp duchtig sommige vrienden of normalisten die nooit een letter Latijn hadden gevolgd, en die toch aan dezelfde normen moesten voldoen als de latinisten. Dat vond ik dan ook onrechtvaardig. Eens leende ik tijdens het examen mijn kladschrift aan een vriend uit, op gevaar af daarbij betrapt te worden. Er was ook nog een mondelinge proef Latijn af te leggen, voorgezeten door een staatsassessor. Het was een papenvreter, vond ik, die mij allerlei spitsvondigheden betreffende een tekst van Julius Caesar voorlegde, om mij te kunnen vangen. Maar ik trok me eerlijk uit de slag. Godsdienst moest ik ook niet volgen, maar er wel het examen voor afleggen. Een goede vriend van mij kreeg bij het examen een 9,5 op 10, en ik met al mijn theologie maar een negen. Dat heeft hij me nog vaak onder mijn neus gewreven. Voor letterkunde hadden we een docent die pas was afgestudeerd aan de universiteit, waar hij de dichter Guido Gezelle scheen te hebben ingeslikt. Hij speelde het klaar om ons drie weken lang te onderhouden over het gedicht Boerke Naas. Voor de externen, die verplicht waren hun middagstudie in de grote studiezaal te houden, koos broeder prefekt dan als toezichter steeds iemand uit die pas was afgestudeerd. Zo'n docent wist dan meestal nog niet goed hoe jonge mensen aan te pakken, met als gevolg dat er in de studiezaal meestal grote kermis werd gehouden. Op zekere middag liep het toch de spuigaten uit, en boven dat rumoer riep de surveillant om aandacht.

- Maar mijn heren, kunnen jullie dan geen ogenblik stil blijven?

En plots riep daarop een student een wederwoord.

- Mijnheer! Pak uw zevenshot!

En toen was natuurlijk alles om zeep.

Een nogal zwakke student moest op een keer bij Ferdinandje zijn eindproef afleggen, en nog wel in aanwezigheid van een staatsassessor. Die wilde bij

dat gebeuren ook wel eens een vraag proberen, maar Fernandje was hem steeds te vlug af. En de man werd opeens zichtbaar ongeduldig.

- Maar broeder, laat mij toch ook eens een vraag stellen. Ik ben toch regent.

- O zo, zei Fernandje, bent u regent? Wacht even. Fernandje verdwijnt naar zijn kamer, en even later komt hij terug met een heel stel dokumenten.

- Ik ben dokter in de geneeskunde, in de scheikunde, in de biologie ... Fernandje haalt alles bijeen zeven diploma's en attesten boven, legt ze één voor één neer, en gaat daarna gewoon voort met zijn ondervraging.

Fernandje was een heel bijzondere type. Men moest hem niet vragen om 's morgens voor tien uur les te geven. Na het morgengebed trok hij naar de keuken om er tersluiks wat proviand op te doen, dat hij ging bezorgen aan de schamele armen die hij alleen kende. Daarna ging hij van de ene kerk naar de andere, om er aan de zijaltaren missen te dienen, in die tijd toen er geen koncelebratie was. Fernandje had een heilige eerbied voor het misoffer. Voor Frans hadden we een bekwaam docent. Voor ons jaar had hij een studiereis van drie dagen naar Parijs gepland. We logeerden daar bij de broeders van de Kristelijke Scholen. Een Franse broeder begeleidde ons samen met onze docent, en het werd een leerzame reis. De laatste dag ging het naar Chartres, waar we op de kathedraal zo hoog klommen als we mochten. En daar boven, vroeg ons die broeder om eens een Vlaams lied te zingen. We hebben toen uit volle borst de Vlaamse Leeuw gezongen. De broeder stond ingetogen, met de handen in de mouwen, te luisteren, en toen ons lied was uitgestorven, zei hij:

- Cela vraiment, c'est l'âme mystique flamande...

En na twee jaar St. Thomas, was er eindelijk de proklamatie en de uitreiking van de diploma's. Normaal had dit plaats met een academische zitting, en in aanwezigheid van een afgevaardigde van de staat. Daarbij moest ook de Brabançonne gezongen worden, maar niemand van ons jaar kende dat vreemde lied, behalve ik, en dan alleen maar in het Frans. In Kongo maakte dat deel uit de staatsburgerlijke opvoeding. Maar ... toen rezen er moeilijkheden. Bij de deliberatie had het er gestoven: er was een harde woordenwisseling geweest tussen broeder prefekt, die -terecht volgens mij- aan

drie bepaalde studenten het diploma wou laten toekennen, en een paar assessoren die dat mordicus weigerden. Woedend schrapte broeder prefekt de hele academische zitting, en de diploma's werden vlug, ergens in een klein bureel, uitgereikt. Van mijn 32 studiemakkers werden er maar 17 gediplomeerd, en slechts 4 van deze laatsten kregen ook de vermelding "Frans". Na een kwartier was alles afgelopen, en we gingen in de Brusselse kajotterscentrale een glas drinken. We waren gereed voor Kongo.

V. Opnieuw Tshumbe (1954-1961)

Tweede afreis

In september 1954 reisden pater Eugene Heynen, pater Gummaar Tibax en ik voor de tweede keer af naar onze missie in Afrika. Het ging per boot naar Matadi over Tenerife en Luanda. Vanaf Leopoldstad liepen onze wegen uiteen: pater Eugene trok naar Lodja, pater Gummaar wou zijn broer Witte Pater Piet in de Kivu gaan bezoeken, en ik toog naar mijn zus Clementine van de zusters van Heverlee, in Boyange. Ze was vertrokken in 1946, en ze had me dus nog niet gezien als priester. In Boyange kon ik bij de Scheutisten logeren. Ik mocht eten in het zusterklooster, maar niet samen met mijn zuster: dat was tegen de regel. Ik bezocht daar toen enkele bloeiende missieposten van Scheut, en natuurlijk ook de school waar mijn zuster bestuurster was. Na een verblijf van een week vloog ik over Stanley-stad (Kisangani) naar Kindu. Vanuit Kindu bracht pater Edgar mij en pater Gummaar, over de Lomami-rivier en de bosmissiepost van Kiomi, naar mijn vroegere post Katako, en van daar naar Tshumbe. Om even terug te keren naar Clementine: mijn zuster werkte 37 jaar lang in Kongo, tot in 1983, meestal in de Evenaarsprovincie en steeds nog wel als schoolbestuurster. Gelukkig heeft zij het nooit tot overste gebracht. In de school stond zij bekend om haar tucht. Maar rond het jaar 1972 zag zij het niet meer zitten. Zij was het altijd gewoon geweest de tucht te handhaven, maar toen liep alles in het honderd. Zij kon het eens zijn met pater Konstantinus Van Hemelen (1906-1983) die placht te zeggen: "Waar geen tucht is, is er ontucht". Mijn zus vroeg dan maar ontslag uit het onderwijs aan. Ze zou zich gaan bezig houden met het huishou-



Familie, vrienden en kennissen in Weelde-Straat aan de Sint-Janskapel



den, met de kippen, de konijnen en de tuin. Dat lag haar beter en het zou al de zusters ten goede komen. Op een keer was Clementine voor een tijd op verlof. Na enkele weken sprak de radio geen Nederlands meer, had de frigo het opgegeven te koelen, viel de wasmachine in panne en legden de kippen geen eieren meer. Wat nu gedaan? Er zat niets anders op dan maar te wachten op de terugkeer van Clementine. De dag zelf van haar thuiskomst sprak de radio weer Nederlands, 's anderendaags draaide de wasmachine weer op volle toeren, was de frigo weer gaan koelen, en drie weken later waren de kippen weer aan de leg. Zo was ons Clementine, ze was thuis de oudste en ze had 'n paar armen aan haar lijf; heel wat anders was ze dan haar broer met zijn beetje boekenverstand...

Op de normaalschool

Op de normaalschool van Tshumbe volgde ik pater Gustaaf Leys op, waar ook Pater Willibrord Mols volop in de weer was. Pater Gummaar werd daar de onovertroffen leraar wiskunde-wetenschappen. Bij de inspecties kreeg hij dan ook steeds de hoogste kwotering. Iets was er in de gang van zaken op de school wat me al van bij de aanvang tegenstond. Toen ik er aan kwam, waren de normalisten al een paar jaar actief ingeschakeld in de bouwwerken op de missie. Bij de realisatie van een Tienjarenplan (1950-1960) werd er in alle bisdommen duchtig gebouwd voor de sociale en economische ontwikkeling van Kongo; daarvoor werden ruime toelagen voorzien vanuit het "Fonds du Bien-Etre Indigène" (FBI). Overal nam men die gunstige situatie te baat om normaalscholen, kolleges en technische scholen te bouwen, en daarnaast ook nog ziekenhuizen, materniteiten, woningen, dorpen voor melaatsen, waterputten, enz. Ook in Tshumbe werd dus hard gewerkt, misschien wel te hard. Onze normalisten moesten meehelpen bij het takkenbossen sleuren, enz. De hele dag door. Het gevolg daarvan was dat de leerkrachten maar voor twee derden van de leerlingen les konden geven. Het andere derde van hen was altijd wel ergens aan het werk gezet. Daags nadien moest dan de leerstof van de vorige les, voor wie daarin afwezig waren, worden hernomen. Op die manier geraakte men maar niet vooruit. Het speelde enkel in de kaarten van Monseigneur: het werk vorderde zo goed. Op een dag besloot ik daarover

eens mijn beklag te doen bij de inspecteur pater Berthold Poosen: zo kon dat niet blijven duren, aan dat tempo zou men er nooit in slagen om de hele leerstof te verwerken. Willibrord en Gummaar steunden me hierbij ten volle. Goed! Maar ...Enkele dagen daarop word ik bij de bisschop ontboden, en ik krijg daar een uitbrander mee van jewelste: ik heb me niet te mengen in de zaken van de missie! Ik stond er zo verbouwereerd dat ik niet wist wat nog te zeggen ...Ik vluchtte vandaar naar de overste pater Matthias Janssen (1912-1969), die toen de bijnaam had van "lowoko", de "kei", en hij was een harde kei! Ik vertelde hem wat ik ondernomen had en sprak ook over het standje vanwege de bisschop.

- Wat? zei Matthias, heeft hij dat gezegd?

En hij laat me in de steek, en klimt recht naar boven. En daar werd er op tafel getroefd, hard tegen hard. Maar nooit meer werd ik verontrust in mijn inzet voor een degelijk onderwijs.

Op volle toeren

Aan de lesvoorbereidingen en de "Prévisions de matière" van pater Gummaar viel niets te verbeteren, evenmin als aan zijn aanschouwelijk onderwijs dat altijd verlucht werd met veel leermateriaal. Trouwens, wij samen tekenden allerlei kaarten en we konstrueerden massa's leermateriaal, dat alles werd ondergebracht in een soort museum dat voor alle leraars toegankelijk was. In 1961, kort na de dood van Lumumba, moesten we voor een jaar heengaan, en ik verhuisde dan naar Lodja. Na verloop van tijd verging het Gummaar niet meer zo goed. Zijn inlandse bestuurders bedachten hem met kwoteringen, die niet beantwoordden aan zijn inzet. Na verloop van tijd zou hij er uit konkluderen dat hij eerder ongewenst was en zou hij verhuizen naar Kinshasa waar hij zich op een heel ander terrein zou ontplooien. Jaren nadien kwam ik nog eens op de normaalschool langs, en toen zag ik al dat leermateriaal in een hoek liggen, weggegooid, en door de witte mieren opgevreten. Het gaf me het gevoel dat we ons voor niets hadden druk gemaakt. Willibrord Mols verzette, buiten zijn lessen, nog veel pastoraal werk. Het gebeurde meer dan eens dat hij door de week, 's namiddags op de moto sprong en hij een 30 kilometer verder ergens een bijeenkomst van een afdeling van het Marialegioen ging animeren en er de mis las. Maar 's

anderendaags tegen zeven uur was hij terug voor de les van halfacht. In het voorbereidend jaar gaf de jonge abbé Alfons Djamba Franse les. Op 'n mooie dag tijdens de examenperiode, zie ik hem op de missie rondtoeren, en ik spreek hem aan.

- Fonske, moet jij op dit moment geen toezicht houden op je leerlingen?

- Ik heb hen goed op het hart gedrukt er aan te denken dat hun engelbewaarder daar is en alles ziet, en dat ze dus niet mogen afschrijven. Ik had maar weinig vertrouwen in het toezicht van al die engelbewaarders, ondanks de vele hulp die zij ons bieden, en ik vond dat Fonske maar beter zijn eigen engelbewaarder kon gaan assisteren.

Regelmatig trok ik het binnenland in om er kamions rijst te kopen en ook vaten olie. Maar voor de rest stond onze prokuur in Lodja voor onze bevoorrading in. Pater Gilbert Heyde (1917) stond gedurende enkele jaren aan het hoofd van die prokuur, en hij was ook de sympathieke en gewiekste man voor de public relations met de staatsbeambten en voor de commerciële transakties evenzeer. Zo waren er onder onze missionarissen nog enkele anderen die door hun hartelijkheid, als prokurator zowel als pastoor van een parochie, overal hun weg vonden, zoals de paters Benediktus Weetjens (1902-1969), Raymond Halkett, Tharcise Lasure, en nog anderen. Pater Gilbert Heyde is ook jarenlang de geliefde pastoor van Katako geweest. Later, van 1964 tot 1977, zouden in Kinshasa, onder zijn beleid, de gebouwen oprijzen van de parochie St. Marc en ook van andere parochies, door onze konfraters verder uitgebouwd. Door zijn invloed en persoonlijke kontakten bekam hij heel wat hulp van een aantal blanken, voor wie hij wekelijks een "Vlaamse mis" organiseerde. Nu de missieposten overal in goede doen waren en volop functioneerden, kwamen ook Belgische lekenleraars ons bij het onderwijs assisteren. Meestal verrichten die lui goed werk. Maar in Tshumbe was er één die ons het leven wel erg zuur maakte. Het was nog wel een oud-medestudent van ons in Sint-Thomas (Brussel) geweest, en bovendien was hij gehuwd met een nichtje van gewezen provinciaal pater Albert Exelmans (1910-1992). Misschien was het daarom dat hij meende zich zo te mogen aanstellen. Hij brak alle gezag af en ook het werk van zijn kollega's en dat van ons. Zo lag hij met iedereen in konflikt. Eens probeerde hij hardhandig op

te treden tegen pater Gommaar, maar pater Désiré-Karel Bosschaerts (1920) pakte hem bij de kraag en maakte hem meteen onschadelijk. Pater Désiré was de sekretaris van Monseigneur, en hij woonde naast hem op de bovenverdieping. Op een keer, schrok ik, iets na middernacht wakker: er werd geluid op de toren ... of had ik me dat maar ingebeeld? 's Morgens bij het ontbijt, bracht ik dat ter sprake ... ook anderen hadden het geluid gehoord. En toen wist de nachtwachter ons te vertellen dat pater Désiré toch zo'n medelijdende man was. Rond middernacht was er in het ziekenhuis een kind gestorven, en daarom was de pater gaan luiden. Daarna ontmoette hij de familie met het overleden kind, en hij ging naar ze toe om hen te troosten.

- Maar, zo zei de wachter, dat alles gebeurde alleen maar in de droom van de pater.

Désiré was gaan slaapwandelen ... en de nachtwachter begeleidde hem nadien voorzichtig naar de kamer terug.

Chinezen

Ik was bestuurder van de normaalschool, full-time leraar en directeur van het internaat, maar alle leerlingen waren intern. En dat alles kon, want ik was nog jong. Soms werkte ik wel tot middernacht om de verbetering van de schriften gedaan te krijgen. Ik gaf behalve enkele lessen godsdienst, dan ook nog Frans aan de leerlingen van de laatste jaren, verder geschiedenis en aardrijkskunde, en ik volgde ook nog de didaktische lessen. Wij hielden ook een pluviometer bij, waarvan pater Lambert Jansen en de broeders van de Passie, al sinds 1940 alle gegevens in verband met de regenneerslag hadden opgetekend. Ik zette dat werk voort, dag na dag, eerst in Tshumbe en nadien in Lodja. Dat was interessant voor de fysische aardrijkskunde. Rond 1970 begonnen Chinezen van Taiwan, in Lodja met de bij de Atetela ongekende cultuur van moerasrijst. Daarvoor gingen ze eerst bij de meteorologische dienst in Lodja op zoek naar konkrete gegevens over de neerslag. Er was daar echter niets te vinden. Toen gingen ze maar te rade bij de katoenmaatschappij, maar ook daar vonden ze niets. Ze werden er wel verwezen naar de missie. Die jongens waren blij als kinderen met mijn gegevens, en zeer zorgvuldig schreven ze al die reeksen cijfers over. Nadien behaalden die lui van

Taiwan prachtige resultaten: ze konden twee keer per jaar oogsten. Onze mensen stonden er vol bewondering naar te kijken. Maar niemand heeft ooit het initiatief genomen om die methode te gaan toepassen: dat was te vermoeiend. Hun excuus was: "onze bosrijst is toch beter van smaak". Die Taiwanese waren sympathieke kereltjes. Elke zaterdagmiddag maakten ze met hun kamionnette de ronde van de missie- en de staatspost, en overal gingen ze gratis groenten afleveren. Zij waren dan ook graag gezien bij de bevolking. Toen heeft Mobutu van Taiwan afgehaakt, en heeft hij diplomatieke betrekkingen met kontinentaal China aangeknoopt... De Taiwanese zijn al wenend weggegaan. De nieuwe Chinezen die kwamen werkten al even hard, maar ze leefden in gemeenschap als monniken, zonder enig contact met de bevolking. Naar het schijnt moesten zij elkaar bewaken. Ze kwamen nu en dan op de missie, maar alleen om varkensvlees te kopen, waarop ze verzot waren. Dan leverden zij ons al eens van hun meststoffen. Maar die zaterdagse groentenbedelingen hebben we niet meer mogen meemaken. In Tshumbe had iedereen de handen vol met de bouwwerken, de vele scholen, de duizenden leerlingen, het ziekenhuis, het moederhuis, de katekumenen, enz. Elke middag om kwart voor twaalf, werd er bij ons in de kapel voor allen geestelijke lezing gehouden. Nu liepen de morgenlessen op de normaalschool, ook tot precies kwart voor twaalf. Na de les spurtte ik telkens op de fiets naar de kapel, waar ik vanzelfsprekend enkele minuten te laat kwam. Dat leverde me eens vanwege de bisschop een ernstige vermaning over de stiptheid op: ik moest het goede voorbeeld geven!

- Maar Monseigneur, ik moet ook het goede voorbeeld geven aan mijn onderwijzers. Houd ik voor de aangegeven tijd op, dan zullen ook zij vroeger ophouden.

- Tut, tut, tut! Zie dat je voortaan op tijd bent!

De roep van de broesse

Op mijn tochten per kamion in het binnenland om er rijst te kopen, bleef ik regelmatig overnachten in een hut. Dan las ik daar 's morgens de mis en hoorde ik biecht, want het reispateren zat me nog in het bloed. Ik profiteerde vooral van de vakanties om soms een hele week het binnenland in te trekken, voor de laatste voorbereiding van de

katekumenen op het doopsel. Gewoonlijk droeg de reispater ook een kleine voorraad van de meest gewone medikamenten met zich mee. Daarmee was hij overal erg welkom. Eens kwam een papa bij me met zijn kindje: het was misschien één jaar oud en het had bronchitis. Daar moest een "potion pectorale" aan te pas komen, leek me. Ik goot de kleine 'n koffielepeltje daarvan op, maar -gelukkig misschien... zo zou achteraf blijken- een deel vloeide weg naast het mondje. Na een paar uur kwam de vader opnieuw bij me aangelopen: zijn kind sliep vast en was niet wakker te krijgen! Ik zei dat het een goed teken was. Toen de man weer vertrokken was realiseerde ik me pas wat ik gedaan had. Ik had het kind pure lotion pectorale toegediend, zonder die met water aan te lengen, zoals het moest. Misschien zou dat kindje helemaal niet meer ontwaken! ... Ik heb toen de hele nacht tot broeder Isidoor gebeden. Na middernacht kwam de vader mij opgelucht vertellen dat het kind weer was wakker geworden en het goed stelde. Toen heb ik de hele hemel bedankt. Bijna had ik een onvrijwillige doodslag op mijn geweten. Op een morgen trok ik met mijn fiets, die ik met lege zakken volgeladen had, naar een dorp Shungankoy, op een 25 kilometer van Tshumbe: ik zou er rijst gaan kopen. En op ongeveer 7 kilometer van de missie zie ik daar langs de weg een man en een vrouw met een pasgeboren kindje neerzitten. Ik had zo'n medelijden met die jonge mama, maar ik kon haar niets geven, behalve een handdoek waarin zij haar wichtje kon wikkelen... 's Avonds om vijf uur waren we terug op de missie, en ik liep even langs het moederhuis. Daar lag die jonge moeder. Vlak na de bevalling was zij op eigen krachten naar de missie voortgesukkeld. Dan begreep ik een beetje hoe sterk die negerinnen wel waren en hoe bestand tegen het lijden. Monseigneur de bisschop had als reispater zijn voorbehouden jachtterrein, en dat was het dorp Ludanga. Tijdens de week-ends trok hij daar soms naartoe met een paar inlandse zusters. Nooit ging Monseigneur vandaar met lege handen weg: altijd kreeg hij wel een bokje of een geit, rijst en eieren mee, en voor zijn zusters suikerriet. Later gedoogde hij dat ik daar ook wel eens het woord Gods ging verkondigen, en zo kon delen in de vruchten van de arbeid. Pater Adriaan Van Campen was één van de beroemde, om niet te zeggen beruchte reispaters van Tshumbe.



Op weg naar het ouderlijk huis (De Hoek te Weelde Hegge)



Zijn bijnaam luidde: "Omayumbu"! In goed Nederlands, of liever in het Vlaams vertaald, betekent dat "het groot bakkes". Adriaan kon ook luid preken, en hij ging erg te keer tegen de zonde overal waar hij ze aantrof. En dat gebeurde vooral op reis, op plaatsen waar de duivel nog wel wat had te vertellen. Adriaan botste er ook op veel onregelmatige situaties, waarmee onze oude "Génicot" het evenmin zou kunnen vinden. Op zekere dag roept Adriaan bij zich een man en een vrouw wier dochter zich kennelijk misdragen had. Hij ging lelijk tekeer tegen die man, en hij slingerde hem een hele hoop verwijten naar het hoofd: dat hij niets te zeggen had aan zijn kinderen, dat hij ze zo maar liet rondlopen, enz.

- En, schold Adriaan woedend, je bent een jakhals, je vrouw is een jakhals, je dochter is een jakhals, en jakhalzen zijn al je kinderen!

Deemoedig aanhoorde de man dat hele repertorium scheldnamen, en tenslotte antwoordde hij gelaten aan Adriaan:

- En u bent onze vader.

Adriaan zijn naam was gemaakt: hij was de patriarch van heel die jakhalzenfamilie!

Adriaans reisgebied strekte zich uit tot op 20 kilometer van Katako. Zo kwam het dat hij in Katako nog al eens ging buurten bij zijn vriend Pater Raymond, in plaats van weer in Tshumbe aan te komen. Het is hem zelfs eens overkomen bij de Picpussen in Lomela aan te belanden, op 200 kilometer van daar. In de eerste Platea van Lodja staat, door de hand van scheutist Pater Handekeyn, iets dergelijks opgetekend, over Pater Tielemans: "Gisteren is Pater Tielemans hier aangekomen vanuit Tshumbe. Hij was op weg naar Katako, maar vergiste zich van weg". Drie dagen later schrijft Handekeyn nuchter: "Vandaag vertrok Tielemans van hier naar Tshumbe. Waarschijnlijk zal hij zich van weg vergissen en in Katako aankomen".

Eens kwam een schamel geklede man bij Adriaan om een broek te bedelen. En Adriaan, met zijn week hart, gaf hem prompt één van zijn eigen broeken. Drie weken later kwam Adriaan over een markt gewandeld, waar allerlei kleren lagen uitgespreid, te koop.

- Tiens, zegt Adriaan, die broek daar zou me wel passen.

Hij keurt ze en betaalt 300 frank. Thuisgekomen bekijkt hij ze wat aandachtiger en ziet dat het zijn eigen broek is, die hij een tijd daarvoor aan die haveloze stumperd had meegegeven, en nu had teruggekocht.

Toen Adriaan voor het eerst terug in België op verlof was gekomen, rekte hij dat nogal. Hij was blijkbaar niet zo gehaast om terug te gaan. Pater Mathias Janssen die een tijd nadien ook op verlof was gekomen, had met een paar andere missionarissen een en ander bekokstoofd: ergens had men briefpapier met hoofding van het provinciaal bekomen, en men was erin geslaagd om de stempel en de handtekening van provinciaal pater Bernardinus Vandenberghe (1912-1993) perfect na te bootsen. Zo werd er naar pater Adriaan, door pater Bernardinus zagezegd, een vermanend schrijven gestuurd waarin werd gesteld dat de provinciaal tot zijn grote verwondering moest vaststellen dat pater Adriaan maar bleef rondzwerven in België, en dit tot grote ergernis van sommige jonge kloosterlingen, en dat het, zo hij niet van zins was om spoedig naar zijn missiepost terug te keren, aangewezen zou zijn om vanaf heden in een klooster de observantie te volgen, enz. Adriaan was danig onder de indruk: zo'n schrijven had hij van die goede en begripvolle pater Bernardinus allerm minst verwacht. En het gevolg was dat hij een paar dagen nadien al zijn terugreis druk aan het voorbereiden was. Elke week waren er voor de normalisten twee uur handwerk voorzien, ondermeer aan de visvijvers en op het koffieveld. Op de velden moest men proefondervindelijk bewijzen dat er met bemesting betere resultaten waren te behalen dan zonder, alsof onze jongens dat nog niet wisten. De normalisten moesten voor de keuken ook water aanrollen in 200-liter vaten. En dat werd eigenlijk als vrouwenwerk beschouwd. Nu was er naast de normaalschool ook nog de artisanale school van pater Jaak De Leener (1912-1983). Maar zijn leerlingen kregen hun eten uit onze keuken, zonder dat hun ooit werd gevraagd om water aan te dragen of om wat in de keuken te helpen. Die stonden dan onze normalisten te treiteren door ze "onze vrouwen" te noemen. En de normalisten van hun kant vonden er dan niets beters op dan de rijst van de tegenpartij met zagemeel te bestrooien, wat dan soms wel uitdraaide op gevechten in re-

gel.

Voetbal

De normaalschool kon ook prat gaan op een flinke voetbalt ploeg. Vanuit mijn geboortedorp was daarvoor de nodige uitrusting bezorgd. Wij gingen door als de ploeg van Lubefu, vermits de plaats Lubefu voor de rest geen volwaardige ploeg had, en Tshumbe juist op de grens van dat gewest gelegen was. In een bepaald jaar versloegen wij, ter gelegenheid van het kampioenschap van de Sankuru, al de andere gewesten: Lodja, Katako, Lomela en Dimbelenge. Alleen Lusambo was ons te sterk, want die ploeg bestond uit enkel leerlingen van de broeders van Liefde. Als we ergens gingen spelen, kwamen mijn spelers eerst de zegen vragen om van ongelukken gespaard te blijven. Als de tegenpartij dat zag, liet men er de armen zakken, want op die manier beschouwde men zich al bij voorbaat verslagen. Tegen dergelijke oneerlijke concurrentie waren de tovermiddelen die zij van hun féticheurs kregen, niet bestand. Wanneer we op eigen terrein speelden, hadden we de meisjesnormalisten als de beste supporters. En altijd liepen er ook een paar mama's langs de lijn hun paternoster te bidden voor onze overwinning. Eens daagden de normalisten hun paters en profs uit voor een voetbalmatch. De paters evolueerden natuurlijk "in kled" volgens de gebruikelijkheid van die tijd. De ster op het veld was natuurlijk pater Gummaar, die als goalkeeper wonderlijk zijn man stond. Alle momenten moest hij in zijn hele lengte duikelen, want tegen die normalisten hadden wij geen verhaal. Abbé Albert Yungu, de latere bisschop, sloeg ook een goed figuur, evenals pater Désiré, en Prof. Jos Gommers en nog een paar anderen. In het midden van het veld stond daar neergeplant broeder Eugene Van Hul, als stoere half-back, met zijn pijp in de mond, te wachten op een bal. Maar hij heeft geen bal aangeraakt. Soms hadden de jongens medelijden en lieten ze ons even de bal aanraken. De heldendaden van Gummaar beperkten echter onze schade en schande tot een 5-0. Welke klaagliederen de zusters 's anderendaags over onze vuile "witte habijten" hebben aangeheven, laat zich alleen maar raden!

Pater Emmanuel

In 1956 was pater Emmanuel-Piet Van de Winkel

(1925-1995) onze rangen komen versterken, en wel als directeur van de grote lagere school van Tshumbe, die zeker 800 kinderen telde, met veel internen. Hij volgde een inlandse priester op. Al die internen voedsel geven, was steeds een kopbrekerij, want op een bepaald moment had de Belgische administratie in de toelagen voor de internaten van lagere scholen, nogal erg gesnoeid. Al van de eerste dag, zat Emmanuel volop in de problemen: zijn voorganger had in de kas geen frank achtergelaten, en in het magazijn niet één korrel rijst. Emmanuel heeft toen gesakkerd! Wat hij daarbuiten nog gedaan heeft om aan eten te geraken, weet ik niet, maar overal was hij in de weer. De arme man had geen tijd om Otetela te leren, zo diep zat hij in de problemen. En hij zwoer bij al wat heilig was, dat zijn opvolger zo iets nooit zou overkomen. Hij heeft woord gehouden: toen abbé Yungu hem opvolgde, heeft die een goed voorzien magazijn aangetroffen. Maar intussen had hijzelf steeds goed moeten uitkijken en sparen. En op die manier werden de milde abbés aangezien als "de goeden" en de gierige paters als "de slechten".

Toen Emmanuel daar zo al een half jaar in die drukte zat, meende Monseigneur Hagendorens hem eens ter verantwoording te moeten roepen: wanneer zou hij eindelijk eens beginnen preken in het Otetela? En Monseigneur haalde voorbeelden aan:

- Kijk, na één maand verblijf hier, preekte pater Paulus Demeester al, en na vier maand deed pater Koenraad Maes (1921) dat ook, enz.

En toen sprak Emmanuel een historisch woord, dat tevens als mondstopper kon dienen:

- Monseigneur, ik zal U dat eens uitleggen. In de bijbel staat er geschreven: "In illo tempore erant gigantes super terram, viri famosi ...!" Welnu Monseigneur, denkt u er goed aan: dat reuzentijdperk zal nooit of nimmer nog terugkeren.

Na alweer een tijd, verhuisde Emmanuel naar Omendjadi, waar hij gelukkige jaren moet gekend hebben, want later sprak hij dikwijls van "lakaso l'Omendjadi", dit is "bij ons in Omendjadi" ... Weldra was zijn technische vaardigheid alom gekend. Bijna al de radio's van heel de streek van Omendjadi passeerden door zijn handen. Op een

dag kwam een onderwijzer klagen:

- Pater, ik weet niet wat er hapert aan mijn radio, maar hij spreekt nog enkel "Vlaams".
- Laat even zien, zei Emmanuel, en hij begon één en ander los te vijzen... en liet toen een lamp zien. Zie je wel! De verlaallamp is naar de knoppen.

Vele jaren later deelden Emmanuel en ik, in Lodja, samen lief en leed. Op 'n mooie namiddag komt er een onderwijzer, per fiets met daarop een radio, naar me toe gereden. Die fiets en die radio liet hij een eind verderop staan. En toen zag ik dat hij ook nog een prachtige haan had meegebracht.

- Wat ben ik blij, pater, sprak de man mij aan, van u terug te zien! U weet nog wel van destijds toen we samen waren in Omendjadi...

- Maar ik heb nooit in Omendjadi gewoond! En ik ken je niet.

- Zijt u dan pater Emmanuel niet?

- Neen, dat ben ik niet. Die pater woont hier vlak naast mij.

En de man trok naar mijn geboort...

- Pater Emmanuel! Wat een geluk u hier weer te zien. U weet nog wel van de tijd toen we samen in Omendjadi waren. Om onze vriendschap te bevestigen, bracht ik u deze haan mee.

Maar Emmanuel had van ver die radio ook al zien staan, die hij zou moeten repareren. En hij zei:

- Niks van, ik moet je hanen niet hebben, want die hebben toch altijd haken.

Zo ging de sukkelaar maar verder, nu naar abbé Paul Mambe, die ook een radioreparateur was. Daar was weer hetzelfde refrein te horen, en ... dat hij die haan had meegebracht om hun vroegere vriendschap te bevestigen.

- Oh! Welbedankt! zei Paul, en hij riep op onze kok: Louis, doe die haan eens dood en bereid hem voor morgenmiddag.

Na wat over en weer gepraat, kwam de man tenslotte over de brug met zijn radio.

- Kijk, mijn vriend, zei abbé Paul. Je weet dat ik voor jou alles zou doen. Maar de laatste tijd zijn mijn ogen zo slecht dat ik mij geen radio meer zie te repareren. En de man droop af, met zijn kapotte radio, en zonder haan...

Koffieplanter

Evenals ik, voor de normaalschool, had ook pater Emmanuel, maar dan voor zijn lagere school, een

schoolveld naast het mijne. Op een bepaald moment waren de leerlingen van Emmanuel druk in de weer om een pas ontgonnen veld in gereedheid te brengen. Enkele maanden voordien had ik op mijn stuk een grote partij jonge koffieplantjes laten uitzetten die welig aan het opschieten waren. Op een middag komt Emmanuel bij mij en hij zegt zo bijna terloops:

- Koen, om goed te zijn, moeten koffiebonen toch eerst gebrand worden, is het niet?

- Ja, zeg ik, en dan, waarom?

- Wel, mijn jongens hebben zojuist uw koffieveld afgebrand. En inderdaad, ze waren begonnen met het opstoken van allerlei bocht op hun veld, maar het vuur had om zich heen gegrepen, en ook mijn schoon veld had vuur gevat.

Onze 21 visvijvers waren toen ook in volle kultuur. Elke dag werd de vis gevoed met groen en keukenafval. Tijdens de grote vakantie kwamen veel kleine jongens van het missiedorp, werken aan onze visvijvers en op onze koffievelden. Op het einde van de vakantie kregen ze dan kleren, schriften, stylo's en al wat nodig was voor het nieuwe schooljaar. Bovendien kregen ze elke middag eten. Vijf van die jongens werden later priester. Eén van hen, abbé Nyeme, deken van het "département de développement" van de Faculteit van Theologie in Kinshasa, hoor ik onlangs nog tegen me zeggen:

- Pater Koen, de eerste beginselen van ontwikkelingswerk heb ik meegekregen aan uw visvijvers.

In 1960 hadden we heel wat van die koffie verkocht, en we hadden nog zeven ton ongebrande koffie liggen. Maar bij de dood van Patrice Lumumba, werd alles gestolen: de koffievelden werden afgestookt en de visvijvers leeggehaald...Het was een definitieve streep door ons ontwikkelingswerk.

Vorming van onderwijzers

Onze normalisten werden degelijk opgeleid zodat ze later op de missieposten konden worden ingezet voor het katholiek onderwijs en de evangelisatie. Daarom ook werd speciale aandacht besteed aan het vak godsdienst. Elke morgen voor de les marcheerden ze naar de kerk. Daarna kwamen ze terug onder het zingen van stapliederen, die ze la-



Boven: Gebed aan de kapel van de Heilige Nicolaus Poppelius in de Hegge. Onder: toespraak aan de Sint-Janskapel



ter in de scholen van de missies zouden kunnen aanleren, naast de Latijnse en Otetela-gezangen voor mis en lof, die zij van buiten kenden. Het basisvoedsel op de normaalschool was rijst. Maniok vermengd met maïsbloem werd gezien als hongervoedsel. In de tijd van pater Staf was er eens geen rijst meer, en Staf serveerde dan maar goed bereide maïs met maniok, 't basisvoedsel van de Baluba. Allen weigerden daarvan te eten, want dan konden ze wel eens impotent worden. Toen er maar geen verandering kwam, marcheerden ze op een morgen naar de kerk, baden er zeer devoot, en stapten toen met de hele groep naar de staatspost van Lubefu, 150 kilometer ver, om daar bij de Belgische gewestbeheerder hun beklag te doen. Die beheerder trok zich die palaber wijselijk niet aan. Na een week waren ze allen, zonder resultaat, terug op de normaalschool, waar ondertussen rijst was aangekomen. Ik geloof niet dat er door dit voorval demografische wijzigingen te noteren vielen, waaronder de streek zou hebben geleden. Kole, een naburig bisdom dat door de Picpussen, onder de leiding van Monseigneur Van Beurden, een dorpsgenoot van mij, werd beheerd, had geen eigen normaalschool. Vermits men daar dezelfde taal sprak als bij ons, mocht het zijn kandidaten naar onze school sturen. Stel je voor: het was voor hen 400 kilometer te voet te doen vanuit Kole, ruim 500 kilometer vanuit Dekese en meer dan 250 kilometer vanuit Lomela. Dat bisdom had nog niet zoveel geschoold personeel. Daarom had ik compassie met Monseigneur Van Beurden. Ik liet zijn studenten nogal gemakkelijk door, hoewel er soms een zeker voorbehoud te maken was in verband met resultaten of gedrag. Zo kregen we eens een zekere Modest binnen, een jongen met een onmogelijk karakter. Eigenlijk wou ik hem doorsturen, en deed het uiteindelijk toch niet, om de aangehaalde reden. Een paar jaar na het beëindigen van zijn studies, ging de jongeman in de politiek en hij werd volksvertegenwoordiger. In 1961 heeft hij Monseigneur gepest en publiekelijk vernederd.

- Koen, had je hem toch maar doorgestuurd! zei Monseigneur me toen.

Vorming van kloosterlingen

Naast de normaalschool woonden de broeders van de Passie. Ze waren in 1945 gesticht door Monseigneur Hagendorens, vooral met de hulp van

pater Lambert Janssen die later hun eerste novicenmeester zou worden. Hij kreeg daar de bijnaam "dihuto", dit is "de geleerde", en dat was hij ook. Hij kende al de planten en bomen van de streek met hun Tetela- en met hun wetenschappelijke naam. Pater Lambert leefde samen met de broeders, die vooral gesticht waren met het oog op het onderwijs. Altijd was hij klaar om te preken. Van een verblijf ergens, had hij eens geprofi-teerd om proeven te doen met fruitbomen van overal. Later volgde hij een jaar agronomie in Leuven. Zijn professor moet toen gezegd hebben dat hij van tropische flora meer wist dan gelijk wie. In 1954 stichtte Monseigneur Hagendorens ook de diocesane kongregatie van de zusters van St. Franciskus van Assisi, waarvan moeder Cyrilla de eerste novicenmeesteres zou worden. Monseigneur zelf hield er zich ook intens mee bezig. De eerste broeders van de Passie waren degelijk gevormd. Toch kwam die kongregatie maar moeilijk van de grond, zoals dat trouwens het geval was met de meeste diocesane kongregaties van broeders in Kongo. Broeder Philippe hielp Monseigneur bij diens onderzoek van het Tetela en hij hield ook toezicht op de drukkerij waar veel werk werd gepresteerd. Broeder Jan runde en volgde op de voet een varkensbedrijf, dat onder zijn kundige leiding echt floreerde. Broeder Obert was een heilige man, die jarenlang novicenmeester zou zijn. Na pater Lambert kwamen er nog anderen die voor de broeders instonden: de paters Flaviaan Van Keer (1908-1982), Stanislas Ronsmans (1905-1963), Fabiaan Van Der Heyden (1915-1981), en tenslotte pater Berthold Poosten (1920-1987) en pater Damiaan Plaisier (1908-1995). Broeder worden was niet zulk een sociale promotie als abbé of zuster worden. Voor zo'n eerder verborgen leven van nederige dienstbaarheid en inzet, moest men al heel veel geest van geloof hebben. Daarom wellicht stagneerden bijna overal de diocesane broederkongregaties. Voor de inlandse zusters was dat anders: op de sociale ladder stonden zij hoger aangeschreven. Daarbij groeide hun prestige nog door het feit dat de bisschop zelf een paar keer per week les gaf aan hen. Intussen moesten de broeders het stellen met mindere goden, met het gewone voetvolk van het personeel van de normaalschool. Niet ver van ons hadden de zusters Penitenten hun nederzetting, met hun lagere- en

normaalschool, en verderop hun druk bezocht hospitaal en moederhuis. Dat bracht voor de paters heel wat bijkomend werk mee, vooral urenlang biechthoren bij die talrijke schooljeugd. Voor de paasbiechten was het tijdens de Goede Week, een ware overrompeling als de mensen in lange rijen kwamen aanschuiven. Soms wipte een kleine jongen voor een volwassene vlug de biechtstoel in, wat dan een luid protest uitlokte. Eens was dat weer gebeurd, en ik hoorde een zware stem opgaan van een man die lelijk tekeering in de richting van de jonge snuiters:

- Jullie klein volk, jullie zijn hovaardig! Menen jullie misschien dat je zonden groter zijn dan de onze? Wij grote mensen doen veel grotere zonden dan jullie! En dus hebben wij voorrang!

De nabijheid van jongens- en meisjesnormalisten bracht onvermijdelijk problemen met zich mee. Bij de wederzijdse toenaderingspogingen, trachten wij de goede zeden in ere te houden, en trachtten wij die pogingen in de kiem te smoren, maar dat lukte niet altijd. Pater Emmanuel meende luimig dat er op dat punt, bij de schepping, iets mis moest gegaan zijn met al dat mannen- en vrouwvolk. Het had beter het één of het ander kunnen zijn, want nu zaten wij met de rompslomp!

Waakzaam

De bisschop woonde op de verdieping, waar hij heel de dag met zijn tijd woekerde, vooral in verband met steeds nieuwe studies van het Otetela, en publikaties daarrond. Van daarboven kon hij alles wat daar beneden op de missie aan de gang was, gadeslaan: de drukkerij, de scholen, de schrijnwerkerij, en alle bijbehorende activiteiten. Zag hij soms een schrijnwerker met een plank het dorp intrekken, dan werd ons dat prompt meegedeeld. Dat zulke dingen gebeurden, wisten onze broeders even goed, maar zij maakten er geen drama van. Zo wist broeder Eugene Van Hul pertinent goed dat één van zijn werkers nagels stal voor zijn eigen werk in het dorp. De betichte ontkende natuurlijk ten stelligste. Op zekere dag pakte broeder Eugene hem bij de kraag, keerde hem onderste boven ... en de nagels vlogen uit zijn zakken in alle richtingen. Onze eetzaal lag eveneens op de verdieping. Daar slenterde dan ook onze kat regelmatig rond, en daarbij schuwde ze zelfs niet de bisschoppelijke appartementen. Op een dag had

zij op het bed van de bisschop iets gepresteerd wat nou eenmaal niet kon. De bisschop had haar vastgepakt, eens goed om zich heen gekeken om te weten of niemand hen zag, en met een grote zwaai had hij die verfoeilijke kat naar beneden gesmaakt. Maar! Iemand had het toch gezien: broeder Eugene. Bij het vieruurtje in de eetzaal, kwam die kat rond zijn benen flemen, en toen zei Eugene even zeemzoet in het bijzijn van de bisschop:

- Kom maar hier poeske, ik zal eens een mooi parachuteke voor je maken.

VI. Naar de onafhankelijkheid (1960)

Lumumba

Zo verliep ons leven in Tshumbe la Sainte, zonder veel strubbelingen, in tucht en regelmaat. Maar vanaf 1956 hoorde men de eerste schuchtere verzoeking naar de onafhankelijkheid. Nadien zou die in versneld tempo aanrukken onder de stuwning van Patrice Emery Lumumba, oud-leerling van onze lagere school van Tshumbe. In de tijd van pater Hilaire Dams, rond 1945, was hij, naar het schijnt, ingeschreven onder een andere naam. Hij behoorde niet tot de beste leerlingen, vermits hij niet in aanmerking kwam voor het zesde jaar van de "degré sélectionné". Daarom ging hij het zesde jaar volgen bij de Metodisten te Wembonyama. Later beëindigde hij zijn studies op de postschool in Stanleystad, en hij geraakte zo langs omwegen in de politiek. Hij was een voorvechter van de volledige en onmiddellijke onafhankelijkheid, die België, onder internationale druk, zou toestaan. Hij was de voorman van het "Mouvement National Congolais Lumumba" dat niet, zoals de andere partijen, een tribaal blok vormde, maar dat krachten uit alle provincies verzamelde. Hij was een handige volksmenner. Tegenover hem stond in onze streek, de PNP, de "Parti National de Progrès", spottenderwijs "penepene" genoemd, die een meer geleide onafhankelijkheid voorstond. Velen van hen behoorden tot de Basambala-groep, die 60 jaar voorheen de bevolking hadden geterroriseerd, op de eerste plaats als handlangers van Ngongo Leteta de slavenjager, en nadien als hulp-troepen van de "Onafhankelijke Kongostaat". Zij vreesden namelijk de onafhankelijkheid, omdat de mensen hun vroegere wandaden nog niet vergeten waren, en dat zij die, na de onafhankelijkheid, zou-

den moeten uitboeten, wat later inderdaad het geval zou zijn. En op die memorabele 30ste juni 1960 overviel ons de onvoorbereide onafhankelijkheid, met een hele nasleep van ellende. Al de bisschoppen, ook de onze, begroetten in een pastoraal schrijven die onafhankelijkheid, en ze gaven richtlijnen om er de weldoende resultaten van te plukken. Wij leefden in een klimaat van ongerustheid. Toch verliepen de onafhankelijkheidsfeesten zelf zonder incidenten. Maar de incidenten zouden niet lang uitblijven. Eerst kwam de muiterij van het leger aangespoeld, waarbij vrouwen werden verkracht en veel blanken het land uitvluchtten. Toen stak ook de rivaliteit tussen president Kasavubu en eerste minister Lumumba de kop op, die elk het laken van de macht naar zich probeerden te trekken. Twee hanen op één mesthoop, dat kon niet gaan. Weldra zette Kasavubu Lumumba af, en Lumumba Kasavubu. En toen werd Lumumba gevangen gezet, maar met de hulp van medeplichtigen kon hij uit Kinshasa ontsnappen in de richting van zijn domein Stanleystad, eerst langs de stroom, vervolgens per voertuig. Maar net op het moment dat hij in zijn eigen streek, de Sankuru, binnenkwam, werd hij door de soldaten gevat bij de veerpont van Lodi op de Sankuru-rivier, en naar Kinshasa overgebracht. Een tijdje nadien werd hij per vliegtuig overgeleverd aan zijn vijanden in Katanga. Mishandeld op het vliegtuig, en reeds halfdood, werd hij in geheimzinnige omstandigheden in Katanga vermoord. In maart 1961 raakte dat alles bekend. De dood van Lumumba wekte overal veel beroering, vooral in de Sankuru en in al de Lumumbistische gebieden. Overal moest daar een Requiemmis gezongen worden, ook in Tshumbe. Het was een mis met een katafalk, en de mensen zegden: "Kijk, daar zit hij onder, de blanken hebben hem vermoord". Er braken toen onlusten uit in Lodja, Tshumbe en elders waar oproer-stokers de missie wilden plunderen. Mgr. Wandja zat op de veranda met zijn geweer geladen, en zijn pijp in de mond. Wij moesten veilig op de verdieping blijven en ons niet vertonen. Op een bepaald ogenblik begon men al onze kippen, eenden en varkens te stelen, maar de inlandse broeders van de Passie stormden op de dieven los. Broeder Jan trof iemand aan met op zijn fiets een varken vastgebonden. Hij grijpt naar het stuur van de fiets: Gij zijt van de Yenge-stam en ik ook. Laat eens

zien wie van ons twee hier de sterkste is!

En hij wringt het varken los van de fiets. Reeds voorheen waren jongemannen naar de zusters gelopen om ze met verkrachting te bedreigen. Pater Berthold Poosen liep naar het klooster om daar de blanke zusters te gaan beschermen. Hij zag ze juist, achternagezet door jonge kerels, wegvluchten. Pater Berthold vliegt naar dat jong gespuis, begint te vloeken en te schelden, te dreigen en naar alle kanten te slaan, tot iedereen afdroop. Ik liep naar de inlandse zusters doorheen een wilde volksmassa, maar niemand stak een hand naar me uit. En de zusters begeleidden me vlug terug: ik moest aan mijn eigen veiligheid denken! Er werd dan wat over en weer gepraat door Mgr. Wandja en een paar chefs, aan wie Mgr. een varken en wat geld gaf, en de chefs stuurden hun volk terug naar huis. Drie weken tevoren had Mgr. Wandja mij 'n nieuwe fiets bezorgd, ter vervanging van een oude die helemaal was verroest. Toen we tijdens de plundering op de bovenverdieping veilig zaten toe te kijken, zag ik opeens de zoon van onze drukker er met mijn nieuwe fiets van door gaan. Ik zag die fiets nooit meer terug. Een paar dagen later vielen soldaten van Stanleystad Tshumbe binnen. Ze kwamen van Kindu, waar ze lelijk hadden huis gehouden, en er elf vliegeniers hadden vermoord. Ze werden in Tshumbe op gejuich onthaald: ze moesten eten hebben! Op de normaalschool was er eten in overvloed. Ik trok daarnaar toe, met achter mij aan een soldaat die me zijn geweer in de rug duwde. Toch had ik geen schrik. Mijn koks maakten rijst met olie en gezouten vis klaar. De mannen konden eten naar hartelust. Daarna bezorgde ik hun in de zalen van de normaalschool, ook nog de nodige slaapgelegenheid. 's Anderendaags kwamen ze me bedanken, en ze trokken al zingend verder voor nieuwe veroveringen. Daarna moeten zij naar Okolo getrokken zijn, waar ze de paters mishandelden. Ook hebben ze de zusters met verkrachting bedreigd, maar deze stelden zich dapper te weer. Pater Jaak De Leener, pater Edgar Huygen en broeder Domien Geerts (1928) moesten door de spitsroeden lopen van een dubbele haag soldaten die hen met hun geweerkolven bewerkten en ze sloegen tot zij erbij vielen. Het is mogelijk dat toen inwendige letsels zijn toegebracht die mede oorzaak waren van het vroegtijdige afsterven van pater Edgar enkele maanden later in het

Salvatorziekenhuis te Hasselt. In elk geval had pater Edgar na die gebeurtenissen, toen hij naar België was teruggekeerd, besloten om niet meer naar Kongo terug te keren, en hij werd kapelaan in Kiewit. De soldaten maakten korte metten met sommige tegenstrevers van Lumumba in onze streek, de zogenaamde penepene, waarvan ze enkele vooraanstaanden hebben vermoord. Enkel dagen nadien kwam een fanatieke lumumbist, een zekere Albert Shungankoy, die beweerde tot de nieuwe administratie van Stanleystad te behoren, ons in Tshumbe ophalen om ons naar een onbekende bestemming te brengen, maar alleszins met kwade bedoelingen. Monseigneur en pater Désiré bleven voorlopig achter. We werden naar Okolo gebracht, waar we logeerden in de kloosters van paters en zusters. 's Nachts werden enkelen van ons door de soldaten getreiterd. Vandaar ging het naar Katako, waar ook de bisschop en pater Désiré zich weldra bij ons kwamen voegen, na een enigszins bewogen evacuatie uit Tshumbe. Maar spoedig kwam een afdeling UNO-soldaten, onder Brits kommando, ons daar ontzetten. Zij begeleidden heel onze groep naar Lodja, behalve de paters Tarcies en Désiré, en ook mij die gevraagd had om te blijven. In Lodja vernam de groep wat daar gebeurd was nog voor de aankomst van de Ghanezen. Men had daar veel blanken samengebracht op de missie: missionarissen van al onze posten en ook die van de picpussen van Kole, en andere mensen. Op zeker moment joegen de soldaten ze allen naar boven in de eetzaal, waar ze hen nek aan nek aan mekaar vastbonden, en ze begonnen er dan op los te slaan. Zo werd het daar een heen en weer getrek, zodat sommigen bijna werden gewurgd. Abbé Victor Kaïnda kwam daar op uit, en hij riep vliegensvlug de hulp in van een officier, die de gevangenen losmaakte. Toen onze groep uit Katako daar aankwam, vroeg mijn vriend Monseigneur Van Beurden aan onze bisschop waar ik wel gebleven was.

- Pater Koen vroeg om in Katako te blijven.

- Laat die toch gauw met verlof gaan. Hij heeft al een term van zeven jaar achter de rug.

Een militaire jeep met Ghanezen werd uitgezonden. Ze kwamen mij ophalen in Katako, en via Tshumbe brachten ze mij terug naar Lodja. Enkele dagen later werden al die vluchtelingen door UNO-vliegtuigen overgebracht naar Kananga bij

de scheutisten die ons broederlijk onthaalden. Nog een paar dagen later ging het verder naar Kinshasa, en vandaar naar België waar de provinciaal pater Lambert Janssen ons opwachtte. Ondertussen waren op al onze missieposten de meeste voertuigen geplunderd.

Toen de UNO-troepen er nog waren, kwam op een dag Omonombe, de onvervaardige adjudant van Lumumba, en tevens berucht menseneter, zegt men, de UNO-officieren uitdagen en aanmanen om aanstonds de streek te verlaten waar hij de baas was van de Lumumba-troepen. Toen zei de Britse officier: "Monsieur, vous avez encore une minute pour partir", en hij stelde zijn Ghanezen in het gelid, terwijl Omonombe voortging met schelden en dreigen. "Encore trente secondes! Chargez!" En Omonombe deed maar lelijk. "Encore dix secondes! Arme aux épaules". Ze stonden schietensklaar, en ze zouden hem neergeknald hebben, maar ineens was Omonombe verdwenen.

Omonombe was een oud-leerling van pater Tarcies. Eens wilde hij Tarcies in Katako 300.000 frank afpersen om zijn troepen te kunnen betalen. Maar Jacques, zei Tarcies, zoveel geld heb ik echt nog nooit bijeen gezien! Kom, we gaan samen een pint bier drinken. En de zaak was beklonken. Tarcies mocht hem alles zeggen. Intussen had pater Tarcies pater Staf Leys, die naar België was vertrokken, als religieuze overste vervangen. Een paar maanden later zou pater Désiré naar het kleinseminarie verhuizen met enkele seminaristen, onder begeleiding van abbé Kaïnda. Op een 25 kilometer van Lodja, vielen ze bij de Vunge, die de naam hadden menseneters te zijn, in de handen van ongure elementen. Na een poos mocht iedereen weer verder, maar die ene blanke bleef in de handen van die lui. Pater Désiré werd door hen getergd, hij moest palmwijn drinken en dansen - de dodendans? - en ze kapten ook nog zijn baard af met een machete. Intussen was abbé Kaïnda in volle vaart abbé Paul Mambe gaan alarmeren. Die troonde Omonombe mee in zijn auto, en zo vlug als de wind waren ze daar terug, juist op tijd om Désiré van een gewisse dood te redden. Omonombe liet die bandieten flink aftroeven.

Diepenbeek

Ik was nu terug in België, en tegen wil en dank werd ik voor een goed jaar, in 1961-1962, directeur

van de theologiestudenten in Diepenbeek. Het werd voor mij een onzalige tijd van onbegrip, vermits ik in de waan verkeerde dat het kloosterleven nog steeds was zoals ik het destijds had gekend. Daarin heb ik mij schromelijk vergist. Ik stond in voor de later toch wel beroemde lichting van Maarten Fripont, Juul Sterckx, Frans Weerts, Mathieu Creemers, Erwin De Clercq, Gentiel Deruytter, Ernest Hanau en zoveel anderen. Na een maand kreeg ik een telefoon uit Hasselt. Pater Corneel Geysemans (1915-1982) had aangenomen om een Limburgse bedevaart per autobus, naar Lourdes te begeleiden. Maar plots had hij een malaria-aanval gekregen, en zo moest hij dadelijk worden vervangen, vermits de bus 's anderendaags al vroeg zou vertrekken. En of ik kon inspringen? En of! Natuurlijk! Ik was blij er eens tussenuit te zijn. Toen ik daar in Diepenbeek was, kregen de mensen meer en meer televisie in huis. Pater Eugene was toen overste in Diepenbeek, en zijn zuster Alice Heynen was in Rotem één van de eersten die een televisie hadden. Soms nam pater Eugene me na het avondgebed mee naar Rotem, waar we dan een aangename avond doorbrachten. Eugene zag graag opera, ik niet, maar voor mij was het vooral belangrijk om eens ergens anders te zijn. Tegen middernacht waren we dan terug thuis. Na een tijd voelde ik me niet goed. In de Salvatorkliniek werd ik door dokter Rotsaert onderzocht die me medikamenten voorschreef. Ik had iets aan de lever. En, zei hij, ga maar eens naar kamer 26, daar ligt een kollega van u uit Kongo. Hij is er erg aan toe, maar hij zelf weet het niet. Ik had niet het minste vermoeden wie die kollega wel kon zijn. In Diepenbeek had noch pater provinciaal noch iemand anders ons een zieke konfrater gesignaleerd. "Ah! Dag Koentje!" Het was pater Edgar die sinds enkele maanden kapelaan geworden was. Hij had op zijn nieuwe standplaats onder meer de hele elektrische installatie vernieuwd. Kort daarop was hij ziek gevallen. Maar noch pater Eugene noch pater provinciaal wisten dat hij in het ziekenhuis was opgenomen. Van dan af gingen we hem elke dag bezoeken. Na enkele dagen gingen de studenten om beurt dag en nacht bij hem waken. Na een drietal weken stierf pater Edgar tengevolge van een uremie. Men veronderstelde dat de mishandelingen in Okolo niet vreemd waren aan zijn overlijden. Enkele maanden waren voorbijgegaan na onze

terugkeer uit Kongo, en er werd een bijeenkomst van de weergekeerde missionarissen belegd om een eventuele terugkeer naar de missie te bespreken. Pater Efreem Jorissen (1919) was wel de hevigste om een onmiddellijke terugkeer te bepleiten. Hij vertrok dan ook met de eerste groep. Op een avond, een goede maand later, zat ik in het koor te mediteren. Opeens gaat de deur open en iemand vraagt naar me. Ik ga naar buiten en in de gang valt pater Efreem me al wenend om de hals.

- Nu begrijp ik iets van wat ons Heer in Getsemani geleden heeft.

En hij vertelt me zijn wedervaren. Dadelijk na zijn terugkeer kreeg de schrik hem weer te pakken. Het overviel hem, en hij kon het maar niet van zich afzetten. Ook anderen maakten hetzelfde mee. Sommigen vonden een tussenoplossing door in Kinshasa te gaan werken, waar ze door pater Gilbert Heyde goed werden opgevangen en in hun nieuwe taak door hem werden begeleid. Men wilde mij in Diepenbeek houden, maar dat zou en voor de studenten en voor mij een ramp geweest zijn. Men had blijkbaar buiten de bisschop gerekend. Die moet hard doorgesproken hebben. Hij eiste dat men mij liet teruggaan, want het was juist die pater die voor het onderwijs in zijn bisdom had moeten studeren, zei hij. Hij haalde het, en spoedig was ik terug in mijn vertrouwd milieu. Het was wel niet meer in Tshumbe, maar in Lodja, waar ik leraar werd op het kollege Esemola en aan het lyceum Lokenye. Ik werd ook nog overste van de kommunauteit, en ik kreeg daarbij ook nog veel pastoraal werk te doen.

VII. Lodja en de rebellie (1962-1964)

Abbé Albert Yungu (1928-1997) de latere bisschop, was bestuurder van het kollege van Lodja. Tevens was hij er full-time leraar wiskunde. Hij gaf ook moderne wiskunde, een tak waarin hij spoedig thuis was. Bovendien was hij nog pastoor van de parochie. Ik gaf daar ook les, samen met pater Willibrord Mols. In de toenmalige Kongo was ons kollege er één van standing. Pater Willibrord nam daarbij nog heel wat pastoraal werk voor zijn rekening. Stilaan leerden de mensen leven met hun "indépendance", hoewel er velen, die ontnuchterd waren, ons wel eens vroegen wanneer die een einde zou nemen. Het leven immers werd steeds maar duurder, de wanorde nam overal toe, en de ele-

mentairste levensmiddelen gingen ontbreken. Van de vroegere 6 provincies had men 24 provincettes gemaakt, waarvan elk een volledige administratie kreeg. Ook de Sankuru was een provincie. Toen daar de eerste gouverneur werd aangesteld, werd er natuurlijk een Te Deum gezongen te Lodja. Maar na een jaar werd die man vervangen door een andere, en weer was er een Te Deum. In zijn gelegenheidstoespraak zei abbé Paul Mambe: "Mijnheer de gouverneur, u zijn niet onze eerste gouverneur, en u zult ook niet de laatste zijn, want de glorie van deze wereld gaat voorbij".

Pleinen en bossen

Rond 1961 hadden de politici twee begrippen gelanceerd die veel opgang maakten, maar die eigenlijk heel wat vergif inhielden voor de hele streek en die tot op vandaag de harten van de mensen vergiftigen. Die begrippen of woorden zijn "eswe" en "ekonda", pleinen en bossen. De herkomst ervan ligt heel ver. Toen de scheutisten in 1910 de Atetela kwamen evangeliseren, ondervonden zij aanvankelijk heel wat tegenstand om kinderen te werven voor hun scholen. De notabelen zagen dat de jongens 's morgens al zingend en in rang marcheerden, en ze zegden "ziet ge wel, de blanken willen van onze kinderen soldaten maken". Er heersten nog meer vooroordelen. De vader van Monseigneur Victor Wandja, een notabele, drukte zijn zoon op het hart 's zondags bij de hoogmis te letten om geen druppels wijwater van het "Asperges" op zijn lichaam te krijgen, want daarvan kreeg men schurft. Toch vond de school weldra ingang, vooral te Tshumbe, Katako en Lubefu, en dan nog het meest bij de Asambala, die het langst in betrekking waren geweest, eerst met de Arabieren-slavenjagers, en nadien met de blanken van de Onafhankelijke Kongostaat. Onze eerste inlandse priesters en broeders zouden Asambala zijn. Dezen kregen van de Belgische administratie sinds lang, veel dorpen toegewezen nabij de staatsposten, om de opstandige Atetela-bevolking te temmen. En zij terroriseerden inderdaad de mensen in de tijd van de Onafhankelijke Kongostaat. Samen met hen openden de mensen van Tshumbe, Katako en Lubefu hun hart en geest voor het onderwijs. Zij waren zogezegd de mensen van de "pleinen". Die van Lodja, die van de "bossen", bleven daarvoor langer gesloten. Het gevolg daarvan was dat met

de tijd, de interessante posten in het onderwijs, ziekenzorg, de administratie en de bedrijven, aan de langst geschoolden werden toegekend, aan de mensen van de pleinen dus. Ook in Lodja bekleedden dat soort mensen de voornaamste functies. Die situatie deed naijver ontstaan, en na de onafhankelijkheid werd die uitgebuit door de politici. Op een gegeven moment kwam het tot een bloedig treffen waarbij veel doden vielen en de mensen van de pleinen werden verjaagd uit de bosstreek. Daaruit ontstonden in 1963 de stammentwisten. Alvoorens uit Lodja op de vlucht te slaan, hadden de weggejaagden hun huizen in brand gestoken. Onder impuls van abbé Kaïnda, werden voor die vluchtelingen de posten van Djalo en Otshudi gesticht. Dank zij abbé Yungu, ontsnapten het college van Lodja en het lyceum, tijdens die onlusten, aan alle geschillen en twisten en konden de lessen ongehinderd doorgang vinden. Tot op vandaag wordt heel het politieke, sociale, kulturele en zelfs het godsdienstige leven in de Sankuru, beheerst en vergiftigd door de tegenstelling "pleinen" - "bossen". Tussen beide groepen mensen is een onoverbrugbare kloof ontstaan. Om aan te tonen hoe een naam of een woord soms jarenlang een invloed ten goede of ten kwade kan hebben, vertelde de eerste inlandse zuster van Tshumbe mij, onlangs in 1995, het volgende: "In 1964 deed ik studies in Bastenaken. U was toen in Lodja, van waaruit u mij het volgende schreef: Zuster, de laatste tijd maken hier bij ons twee woorden opgang: bossen en pleinen. Die woorden dragen venijn in zich, en ze verdelen de bevolking in twee kampen. Laat uw kongregatie niet besmet worden door die twee woorden, wanneer u het volgende jaar naar hier terugkomt. Want veel mensen, ook priesters, zijn er al door getekend". Nu dertig jaar later, ben ik die brief nog niet vergeten. Ik heb hem onlangs nog ter sprake gebracht op ons generaal kapittel. Ikzelf herinnerde mij van die brief niets meer.

Requiemmis

Intussen was Patrice Lumumba uitgeroepen tot nationale held. Ook zijn moordenaars zagen hem zo. En elk jaar werd op de verjaardag van zijn overlijden een Requiemmis gezongen. Zo ging dat jarenlang, en telkens werd het gebeuren daags te voor via de radio aangekondigd. Nu was men dat in Sankuru een keer vergeten. Men dacht er pas



Op weg naar het ouderlijk huis (De Hoek te Weelde Hegge)



aan op de morgen van de bewuste dag. In allerijl werden de pastoors van de missieposten dan maar door boden verwittigd, dat er om acht uur een Requiemmis moest zijn. Die morgen was abbé Yungu al van halfacht wiskunde aan het doceren. Daar komt in de les een soldaat binnengevallen met de boodschap: "Mijnheer Pastoor, om acht uur zal er in de kerk een Requiemmis zijn voor Lumumba". Abbé Yungu bekeek de soldaat nog niet eens, en hij deed gewoon door met zijn les. Na een kwartier kwam een detachement soldaten zich opstellen voor de gesloten kerkdeur, gevolgd door de autoriteiten. Yungu deed alsof er niets aan de hand was, en onbewogen bleef hij les geven. Na een uur dropen de soldaten en alle autoriteiten af. En Yungu kreeg geen moeilijkheden. In Katako ging het iets anders. Terwijl pater Jaak De Leener al aan het ontbijten was, kwam ook daar een bode aangerend om te melden dat er om acht uur een Requiemmis zou zijn. "In orde!", zei pater Jaak, en hij ging de schoolkinderen verwittigen, die weldra de kerk vulden. Toen kwamen de soldaten aangerukt en gingen zich opstellen in de middengang. De autoriteiten namen de ereplaatsen in, en pater Jaak komt naar de sakristie. Na een paar ogenblikken trekt hij de kerk binnen, gehuld in een koor-kap. Hij gaat voor het altaar staan en plechtig heft hij een "Te Deum laudamus" aan. Heel de kerk valt hem zingend bij, ook de autoriteiten, onder wie veel oud-seminaristen waren. Er deed zich slechts één moeilijkheid voor: de klaroenblazer wist niet waar hij zijn "Te velde" moest plaatsen, want er was geen konsekratie. Ook pater Jaak kreeg niet de minste moeilijkheid. In Lubefu ging het weer anders. Daar was pater Egidius Vanluydt (1921). Ook hem kwamen ze informeren over de Requiemmis om acht uur. "Goed!", zei Egidius, "maar acht uur is voor mij acht uur, geen kwartier later". Al de kinderen zaten in de kerk. Egidius wachtte toch nog tot kwart over acht, maar geen enkele van de autoriteiten kwam opdagen. De Requiemmis werd dan maar samen met de kinderen gezongen. Tegen het einde van de mis kwamen de soldaten en

autoriteiten toch nog af. Alles was inmiddels ten einde, en Egidius was via de sakristie al naar zijn kamer getrokken, terwijl de kerk leegliep. De gewestbeheerder kwam Egidius bedreigen. Maar Egidius toonde zich niet vervaard en hij weerde zich vinnig: de heren moesten zich maar houden aan hun eigen vastgestelde uren, en als ze dat wilden mochten ze hem gerust de bak indraaien. Ook deze match liep onbeslist af.

Pastoraal intermezzo

Naast mijn schoolwerk, had ik ook nog de vorming van honderden schoolkinderen-katechumenen op mij genomen. Vijf keer per week, telkens onmiddellijk na de morgenmis, gaf ik ruim een half uur onderricht met veel platen en ander leermateriaal. Vijftien jaar lang bleef ik dat doen, en dat soort pastoraal werk gaf me wel enige voldoening. Tijdens de grote vakantie trok ik er regelmatig op uit om laatste-voorbereidingsweken op het doopsel te geven, in enkele belangrijke scholen en centra van het binnenland. Aan iedere nieuwgedoopte gaf ik een rozenkrans mee. In die dorpen werd ik goed onthaald. Voor eten moest ik niet zorgen, dat deden de vrouwen, en ze kunnen lekker koken. Ook werd er altijd voor een behoorlijk onderkomen voor de pater gezorgd. Het doopsel was telkens voor het dorp een groot feest. En de pater moest niet met lege handen terugkeren: in zijn auto reisden er altijd kippen en een paar geiten mee naar huis. Eens trok ik naar Onema-Lotahe, een dorp op 80 kilometer gelegen van Lodja. Het ging langs een haast niet te berijden weg. Heel die week heb ik en 's middags en 's avonds alleen maar aap gegeten. Ik was bijna in staat om in de bomen in te klimmen.

(wordt vervolgd)

Tijdschrift 'De Drie Goddelijke Deugden'
Afgiftekantoor: 2380 Ravelst
Redactie, samenstelling en lay-out:
Marc Vermeeren,
De Meerkens 10, 2382 Poppel



Verschijnt 3-maandelijks
Verantwoordelijke uitgever:
Laurent Woestenburg,
Beatrijs v. Nazarethln. 2, 2382 Poppel

was een donkere avond, een kamion aan uit Tshumbe. Iemand kwam daarmee een lading planken ophalen. De chauffeur had vanwege de bisschop voor mij een onooglijk briefje meegebracht, en daar stond op: "Gij zijt benoemd tot leraar op de normaalschool in Tshumbe! Kom morgen vroeg mee met de kamion planken". Zo ging dat, een religieuze overste kwam daar niet aan te pas, en bedenkingen waren zo al bij voorbaat uitgesloten. Gods wil was duidelijk. Hij vraagt, wij draaien. Inderhaast pakte ik wat spullen bijeen, maar ik kon de slaap die nacht niet vatten, ik was te opgejaagd. Om 2 uur in die morgen kreeg ik plots snerpande pijnen in de lendenstreek, en tegen half zes ging ik toch nog de mis bij de zusters lezen. De zuster verpleegster meende dat die plotse aanval wellicht te wijten was aan mijn zenuwachtigheid bij die al even onverwachte benoeming, en ze stopte me een paar pijnstillers in de hand. En we vertrokken ... Maar, na veertig kilometer rijden in die kamion, kon ik niet meer van de pijn. Even moest ik langs de graskant gaan staan: het was puur bloed. Zo sukkelde ik verder mee tot Tshumbe, waar ik recht naar Dr. Ronsijn trok. En na een vluchtig onderzoek te hebben uitgevoerd, zei die man:

- Ja! Ja! Nierstenen zijn het. Je kan alvast beginnen met acht dagen platte rust. Dat was een tegenvaller. En toch begon ik na een week mijn lessen op de "école de moniteurs". Daarna ging het de ene week al beter dan de andere, maar soms moest ik er bij gaan liggen. Ik had me vlug ingewerkt, en ik begon me thuis te voelen bij mijn nieuwe konfraters, hoewel er in Tshumbe een ietwat strenger regime werd aangehouden dan elders. De bisschop, Mgr. Hagendorens, trachtte ons met alle mogelijke argumenten ervan te overtuigen dat rijst en maniok meer voedingsstoffen bevatten dan aardappelen. Wij waren daarvan maar half overtuigd, en op een dag maakt broeder Eugene de opmerking:

- Als er patatten zijn, dan steekt monseigneur er toch ook niet naast. Het eigenlijke argument bij monseigneur was dat rijst en maniok heel wat minder kosten dan aardappelen.

Aan tafel beredderde de oude huisknecht Filip het zo dat er voor monseigneur alle dagen van het jaar citroenen beschikbaar waren. Of ze nu rijp waren of groen, de bisschop kon er altijd wel een paar

druppels uitpersen... De hele dag liepen wij als echte monniken in kled: 's morgens in het zwart en na het ontbijt in het wit. Pater Edgar was de mekanieker van het bisdom. Kwam er van ergens een auto op de missie binnengereden, na vijf minuten lag pater Edgar er al onder met zijn schoon wit kleed aan, want steeds viel er aan zo'n wagen wel iets te repareren. De zusters kloegen dan ook stenen uit de grond omwille van die vuile kleren die zij dan moesten wassen en schoon krijgen. Maar tenslotte hadden ook zij pater Edgar nodig. In Tshumbe mocht niemand naar de zusters gaan zonder uitdrukkelijke toestemming van de bisschop, en elders van de pastoor. Er werd dus maar weinig over en weer gelopen, alleen met Kerstmis, Nieuwjaar en Pasen bezocht men elkaar voor wederzijdse wensen. Het principe van de bisschop was dat men zich kon branden, ook aan een gewijde kaars. Daarom heette het wegeltje dat naar het huis van de zusters leidde: "le chemin de la bougie sacrée".

Bouwen en ontwikkelingswerk

Heel de dag woekerde Mgr. met zijn tijd aan de studie van de taal, aan otetela-uitgaven en aan het verbeteren van drukproeven. Maar elke morgen, om tien uur precies, klom hij op zijn ijzeren ros en fietste hij naar de werkplaatsen. Hij klom er op de stellingen, inspecteerde, en interesseerde zich werkelijk aan alles, en dat waardeerden onze broeders. Wat hun echter minder zinde, was dat hij bij het metselwerk zoals altijd en overal, aan de zuinige kant was: "zo weinig mogelijk cement gebruiken!" was het parool. Waar de normale verhouding één op drie was, stelde hij één op twintig voorop. Alleen het invoegen mocht op volwaardige wijze gebeuren, en dit om eventueel opdagende inspecteurs zand in de ogen te strooien. Gedwee betuigden onze broeders ten overstaan van hun bisschop hun instemming. Maar van zodra de bisschop zijn rug had gedraaid, ging hun schop dieper in de cementzak, en gelukkig maar voor de duurzaamheid van de gebouwen. De bisschop moet dat wel in de mot gehad hebben, want op een dag kreeg broeder Andreas een sneer mee aan zijn adres:

- Ik weet wel dat gij mij bedriegt!

Tegen alle principes van de ecologie eigenlijk in, werd heel de streek van Tshumbe tot kilometers in